

Kent Kimliği, Hafıza ve Mekân: Samsun Yabancılar (Rus) Pazarı Örneği

Urban Identity, Memory and Space: The Example of Samsun Foreigners (Russian) Bazaar

Yaşar YEŞİLYURT¹ Edanur SANDIKCI²

Öz

Samsun Yabancılar Pazarı, kentin ticari ve toplumsal hafızası açısından önemli bir mekân olup, zaman içinde dönüşerek günümüzde daha homojen bir yapıya bürünmüştür. Kentler; yalnızca fiziksel alanlar olmanın ötesinde, kimliklerin inşa edildiği, hafızanın korunduğu ve toplumsal ilişkilerin şekillendiği dinamik yapılar olarak sosyolojik bir anlam taşımaktadır. Bu araştırma, Samsun Yabancılar Pazarı'nın kent kimliği ve sosyal hafızaya ilişkisini incelemektedir. Nitel araştırma yöntemi kullanılan çalışmada, katılımcılara amaçlı örneklem yöntemi ile ulaşılmış ve Samsun Yabancılar Pazarı'nda faaliyet gösteren 10 esnaf ile yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerde, pazarın ticari işlevinin yanı sıra kentin hafızası ve kimlik üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Çalışmanın geçerliği ve güvenilirliğinin sağlanabilmesi amacıyla gerekli önlemler alınmış ve elde edilen verilere içerik analizi uygulanmıştır. Bu doğrultuda, örneklemde elde edilen veriler tematik analiz yöntemiyle değerlendirilmiş olup, yapılan kapsamlı analizler ve çıkarımlar sonucunda; özellikle yaşlı bireyler için pazarın nostaljik bir anlam taşıdığını ve geçmişin bir uzantısı olarak görüldüğünü, genç katılımcıların ise pazarı tüketim alışkanlıkları ve modern kent yaşamı ile ilişkilendirdiğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, eğitim seviyesi yükseldikçe, pazarın kent kimliğindeki rolüne yönelik farkındalığın arttığı gözlemlenmiştir. Samsun Yabancılar Pazarı'nın, yalnızca ekonomik bir alan olmanın ötesinde, yerel halk için sosyal ve kültürel etkileşimin sürdüğü bir mekân olarak kentsel hafızanın şekillenmesine katkıda bulunduğu görülmektedir. Bu çerçevede, kent mekânlarının hafıza ve kimlik inşasındaki rolüne ilişkin farkındalığı artırmaya yönelik kentsel politika ve planlamaların geliştirilmesi önerilmektedir. Çalışma; kentsel hafıza ve kimlik üzerine yapılan araştırmalara katkı sunarak, mekânsal dönüşüm süreçlerinin sosyolojik etkilerini anlamaya yardımcı olmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Hafıza Mekânı, Kent Kültürü, Kimlik Dinamikleri, Kolektif Bellek, , Yabancılar Pazarı.

ABSTRACT

Samsun Foreigners' Bazaar is a significant urban site in terms of the city's commercial activities and social memory. Over time, it has undergone transformation, evolving into a more homogeneous structure. Cities are not merely physical settlements; they are dynamic spaces where identities are constructed, collective memories are preserved, and social interactions are shaped. This study examines the relationship between Samsun Foreigners' Bazaar, urban identity, and social memory. A qualitative research design was employed, and participants were selected through purposive sampling. Semi-structured interviews were conducted with 10 vendors operating within the Foreigners' Bazaar. The interviews explored not only the commercial role of the market but also its sociocultural impacts on the city's memory and identity. To ensure the validity and reliability of the study, rigorous methodological procedures were followed, and the data were analyzed through content analysis. In this regard, the data obtained from the sample were analyzed through thematic analysis; comprehensive analyses and interpretations revealed that the market holds a nostalgic meaning and is perceived as an extension of the past by older participants, while younger participants associate it with consumption habits and modern urban life. Furthermore, a higher level of education was associated with greater awareness of the Bazaar's role in urban identity. Overall, the results demonstrate that

¹ Corresponding Author: Samsun University, yasar.yesilyurt@samsun.edu.tr, ORCID: 0000-0002-9094-1538

² Samsun University, edanursandikci55@gmail.com, 0009-0000-1496-7966

Samsun Foreigners' Bazaar is not merely an economic venue but also a vibrant space of cultural and social interaction that contributes significantly to the construction of urban memory. In light of these findings, it is recommended that urban policy and planning initiatives prioritize raising awareness of the role of urban spaces in memory and identity formation.

Keywords: Urban Culture, Collective Memory, Identity Dynamics, Memory Space, Foreigners' Bazaar.

GİRİŞ

Kentler, fiziki mekân olmanın ötesinde kolektif belleğin, kimlik inşasının ve kültürel etkileşimlerin yaşandığı dinamik alanlar olarak ele alınır. Şehirlerin sokakları, meydanları, pazarları ve kamusal alanları, geçmişin izlerini taşıyan ve kimlik süreçlerinin şekillendiği mekânsal bağlamlar olarak önem kazanır. Kentler, farklı toplumsal grupların, etnik kimliklerin, sınıfsal pozisyonların ve kültürel aidiyetlerin bir araya geldiği, müzakere edildiği ve zaman zaman çatıştığı alanlardır. Lefebvre'ye (1991) göre kent mekânı, yalnızca maddi bir varlık değil, aynı zamanda toplumsal pratiklerin, ideolojilerin ve iktidar ilişkilerinin iç içe geçtiği bir yapıdır. Dolayısıyla, kentin sunduğu olanaklar ve sınırlar bireylerin kimlik inşa süreçlerini doğrudan etkileyerek, sosyal yaşamın dinamiklerini belirlemektedir. Bu bağlamda, Samsun gibi ticaret yolları üzerinde konumlanmış, tarih boyunca farklı göç dalgalarına tanıklık etmiş bir kent, kültürel çeşitliliği ve kimlik dinamikleri açısından önemli bir çalışma alanı sunmaktadır. Kent mekânları, sosyal hayatın merkezinde yer alan, bireylerin etkileşim kurduğu ve gündelik yaşamın şekillendiği alanlardır. Müzeler, sanat galerileri, tiyatrolar, sinemalar, konser salonları, alışveriş merkezleri, sosyal kulüpler, yayınevleri, kitabevleri, üniversiteler, kafeler, kahvehaneler, restoranlar ve oteller gibi kamusal ve sivil mekânlar, modern kent yaşamının ayrılmaz parçalarıdır. Bu mekânlar, bireylerin bulunduğu ve vakit geçirdiği yerlerin ötesinde; ortak yaşanmışlıkların, hatıraların ve kültürel kimliğin inşa edildiği alanlar olarak işlev görür. Kentin tarihi, kimliği ve fiziksel dokusu da bu mekânlar aracılığıyla biçimlenir ve dönüşür. Kentlerin sosyal dinamikleri, bu mekânlar üzerinden kurulan ilişkiler ve etkileşimler yoluyla genişler, böylece kent kültürü, aidiyet duygusu ve toplumsal kimlik sürekli olarak yeniden üretilir (Aytaç, 2013: s. 139). Kentsel alanlar salt somut bir gerçeklik değil, toplumların zihninde ürettikleri yaratıcı imgelerle de var olur. İmge, çevrenin hem somut hem de soyut bilgi ve deneyimlerin birleşimiyle zihinde temsil edilmesidir (Yasak, İsak & Mertol, 2021: s. 196). Samsun denildiğinde birçok kentlinin aklına Çiftlik Caddesi, Saathane Meydanı ya da Bandırma Vapuru nasıl geliyorsa, pek çok Samsunlu için "Yabancılar Pazarı" da şehrin zihinsel haritasında belirgin bir yere sahiptir. Yabancılar Pazarı hem geçmişin ticaret kültürünü hem de güncel kent yaşamının ritmini taşıyan bir hafıza mekânı olarak, Samsun'un kolektif imgesinin önemli bir bileşeni hâline gelmiştir. Samsun Yabancılar Pazarı, farklı toplumsal grupların bir araya geldiği, kent kültürü ile etkileşime geçtiği ve kimlik dinamiklerinin yeniden üretildiği önemli bir mekândır. Pazar, bir alışveriş alanı olmanın ötesinde, bir hafıza mekânı (Nora, 2006) olarak da işlev görmektedir. Yani, geçmişte yaşanan sosyal, ekonomik ve kültürel süreçlerin izlerini taşıyan, bu izlerin kolektif bellekte yeniden üretildiği ve günümüz kimlik inşalarına yön verdiği bir ortamdır. Yabancılar Pazarı, bu anlamda hem geleneksel hem de modern unsurların bir arada bulunduğu, yerel ve küresel kültürel akımların kesiştiği bir alan olarak değerlendirilebilir. Burada, ticaretin yalnızca ekonomik bir faaliyet olmadığı, aynı zamanda kültürel anlamların, kimliksel aidiyetlerin ve sosyal ilişkilerin müzakere edildiği bir süreç olduğu görülmektedir.

Marc Augé'nin (2016) "yok-yer" kavramı, modern dünyada kimliksiz, tarihsel bağlardan kopuk ve geçiciliğin hâkim olduğu mekânları tanımlamak için kullanılan bir kavramdır. Yabancılar Pazarı, bir alışveriş mekânı olarak ele alınsa da Augé'nin tanımladığı yok-yerlerden farklıdır; çünkü pazar, kimliksel aidiyetlerin, kültürel etkileşimlerin ve toplumsal hafızanın canlı bir şekilde sürdüğü bir alan olarak varlığını korumaktadır. Burası, AVM'lerin homojen ve anonim tüketim alanlarının aksine, geçmişin izlerini taşıyan, yerel ve küresel kültürel akımların iç içe geçtiği bir sosyal alan olarak değerlendirilmelidir. Böylece ticaret, yalnızca ekonomik bir faaliyet olmanın ötesinde, kültürel anlamların, kimliksel aidiyetlerin ve sosyal ilişkilerin cereyan ettiği dinamik bir süreç olarak görünür.

hale gelmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, Yabancılar Pazarı'nın Samsun kent kimliği, kolektif hafıza ve mekânsal aidiyet bağlamındaki toplumsal anlamlarını incelemektir. Bu bağlamda, pazarın yalnızca bir ekonomik alan değil, aynı zamanda yerel kültürel mirasın taşıyıcısı olarak nasıl konumlandığı da araştırmanın odak noktalarından biridir. Katılımcı esnafların pazarla kurdukları uzun süreli ilişkiler, bu mekânın kolektif kimlik, hafıza ve kültürel süreklilik açısından nasıl bir rol üstlendiğini anlamak açısından belirleyici bir analitik eksen sunmaktadır. Bu doğrultuda çalışma, şu temel soruya odaklanmaktadır: Samsun Yabancılar Pazarı, bir kent mekânı olarak kolektif belleğin, kültürel kimliklerin ve sosyal etkileşimlerin yeniden üretiminde nasıl bir rol oynamaktadır?

Bu çalışma, Samsun Yabancılar Pazarı'nın kent kimliği, kolektif bellek ve mekânsal aidiyet açısından sahip olduğu anlamı inceleme gerekliliğinden doğmuştur. Kentlerde pazar yerleri çoğunlukla ekonomik işlevleri üzerinden ele alınmakta; ancak pazarların tarihsel süreklilik taşıyan kültürel ve sosyal rolleri üzerine yapılan çalışmalar sınırlı kalmaktadır. Türkiye'de kentsel hafıza araştırmalarında belirli meydanlar, anıtlar, tarihi yapılar ve müzeler sıkça konu edilirken, gündelik yaşamın içindeki pazar yerlerinin kolektif bellek açısından taşıdığı değer yeterince görünür değildir. Bu durum, Yabancılar Pazarı gibi hem tarihsel hem de kültürel anlam üretiminin merkezinde yer alan bir mekânın sosyolojik açıdan ayrıntılı biçimde incelenmesini gerekli kılmaktadır. Çalışmanın amacı, Yabancılar Pazarı'nın hem geçmişten bugüne uzanan sembolik değerini hem de günümüz kent yaşamındaki rolünü anlamaya yöneliktir. Pazarın kent hafızasında nasıl bir yer tuttuğu, çalışan esnaflar açısından nasıl algılandığı ve mekânsal aidiyeti nasıl şekillendirdiği araştırmanın temel çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışma, pazarın yalnızca ticari bir yapı olmanın ötesinde, kimlik inşası ve toplumsal bellek açısından nasıl bir anlam taşıdığını ortaya koymayı hedeflemektedir.

Araştırmanın kapsamı, doğrudan pazarın içinde yer alan ve mekânla uzun yıllara dayalı bir ilişki kurmuş olan esnafla sınırlı tutulmuştur. Çünkü esnaf, pazarın hem tarihsel gelişiminin tanığı hem de mekânsal pratiklerin taşıyıcısı konumundadır. Bu nedenle onların deneyimleri, pazarın kolektif bellek ve kimlik üretimindeki rolünü anlamak açısından en doğrudan kaynağı oluşturmaktadır. Ayrıca, pazarın dönüşen ticari yapısı ve müşteri profiline ilişkin gözlemler de çalışmanın kapsamına dâhil edilmiştir. Bununla birlikte, çalışmanın odağı pazarın fiziksel dönüşümünü teknik olarak incelemek değil; bu dönüşümün sosyal anlamlarını ve kimliksel etkilerini çözümlemektir. Bu araştırmanın hazırlanma gerekçesi, Yabancılar Pazarı üzerine yapılmış akademik çalışmaların olmaması ve Türkiye'de pazar yerlerinin kent belleği bağlamında sosyolojik analizinin eksik kalmasıdır. Yabancılar Pazarı, Samsun'un ekonomik geçmişinin, kültürel çeşitliliğinin ve sosyal ilişkilerinin somutlaştığı bir alan olmasına rağmen, literatürde bu boyutlarıyla ayrıntılı biçimde ele alınmamıştır. Dolayısıyla bu çalışma hem yerel hafızanın görünür kılınması hem de pazarların kent kimliği üzerindeki etkilerine yönelik literatürdeki boşluğun giderilmesi açısından özgün bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Böylece araştırma, mekân–hafıza–kimlik ilişkisinin gündelik yaşamın içindeki örneklerinden biri olan Yabancılar Pazarı üzerinden yeniden düşünülmesine imkân sağlamaktadır.

1. Samsun Yabancılar Pazarı (Rus Pazarı): Tarihsel Bir Ticaret Mekânı ve Kültürel Etkileşim Alanı

Samsun, tarihsel süreçte liman kenti kimliğiyle önemli bir ticaret merkezi olarak konumlanmıştır. Özellikle 19. Yüzyılın sonları ve 20. Yüzyılın başlarında, Karadeniz üzerinden gerçekleştirilen ticaret faaliyetleri, şehrin ekonomik dinamiklerinin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, Samsun ile Rusya arasındaki ticari ilişkiler, bölgedeki pazar yapılarının gelişiminde etkili olmuş ve Samsun'da ticaretin yoğunlaştığı önemli mekânlardan biri olan Yabancılar Pazarı'nın ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Yabancılar Pazarı'nın, esasen Rusya'dan getirilen çeşitli malların satışının gerçekleştirildiği bir ticari alan olarak ortaya çıkmış, zamanla Samsun'un ticari kimliğinin temel bileşenlerinden biri hâline

gelmiştir. Pazar, ekonomik bir merkez olmanın ötesinde, farklı kültürel etkileşimlerin yaşandığı, tüccarların ve yerel halkın bir araya geldiği dinamik bir toplumsal alan olarak işlev görmüştür. Rus tüccarlar tarafından Samsun'a getirilen tuz, şeker, kumaş ve benzeri ürünler, pazarın ekonomik çekiciliğini artırırken, buradaki ticaret ağı kentin sosyal dokusunda önemli dönüşümler meydana getirmiştir.

Pazar, Samsun kent merkezinde yer almakta olup geleneksel açık pazar ve kapalı dükkânlardan oluşan hibrit bir yapıya sahiptir. Yerli esnafın yanı sıra farklı kökenlerden gelen satıcılar tarafından kullanılan bu alan, tarihsel olarak ticari hareketliliğin yoğun olduğu bir merkez niteliği taşımaktadır. Yabancılar Pazarı'nın kurulduğu dönemde, belirli bir çarşı düzeni içerisinde yapılandırıldığı ve ticaretin belirli kurallar çerçevesinde sürdürüldüğü görülmektedir. Yerel halk ile Rus tüccarlar arasındaki dil ve kültür farkları, pazarın işleyişine doğrudan etki etmiş; ancak ekonomik ilişkilerin doğası gereği, bu farklılıklar zamanla ticarî etkileşimler aracılığıyla aşılmıştır. Böylece, Samsun'daki ticari pratikler içinde farklı etnik grupların ve kültürel öğelerin kaynaştığı bir yapı ortaya çıkmıştır.

Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde, Samsun'daki ticaret yapısında önemli değişimler yaşanmış ve pazar yerlerinin işlevleri dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşüm sürecinde, Yabancılar Pazarı'nın önceki önemini kısmen yitirdiği, ancak kentin kolektif hafızasında yer etmeye devam ettiği görülmektedir. Yabancılar Pazarı, Samsun'un kent simgesi konumunda olup, çeşitli kültürleri barındıran tüketim merkezi olmasının yanı sıra, turistlerin uğrak yeri, kültürel, sosyal ve ekonomik faaliyetleri bünyesinde barındıran bir mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Nora'nın "hafıza mekânları" kavramsallaştırmasına göre, belirli tarihsel mekânlar, toplumsal hafızanın taşıyıcıları olarak işlev görmek ve kentsel kimliğin sürekliliğini sağlamaktadır. Bu bağlamda, Yabancılar Pazarı, Samsun'un ticarî kimliği ile tarihî mirası arasında köprü kuran önemli bir mekân niteliği taşımaktadır.

Günümüzde, Samsun Yabancılar Pazarı ticaret açısından eski canlılığını yitirmiş olsa da kent hafızasında ve mekânsal bellekte önemli bir referans noktası olarak varlığını sürdürmektedir. Özellikle, geçmişte ticaret yapılan caddeler ve tarihî yapılar, Rus tüccarların ve pazar kültürünün izlerini taşımaya devam etmektedir. Turistik açıdan değerlendirildiğinde ise, Samsun'un tarihî ticaret dokusunu yansıtan unsurlardan biri olarak önemini korumakta ve kent kimliğiyle bütünleşen bir nostalji mekânı olarak işlev görmektedir. Samsun'a gelen turistler açısından farklı ve *otantik* bir alışveriş deneyimi sunan Yabancılar Pazarı, uygun fiyatlı ürünlerin yanı sıra kentin kültürel zenginliğinin fark edilmesi yönüyle de önem arz etmektedir. Sonuç olarak, Yabancılar Pazarı, Samsun'un ekonomik ve kültürel tarihinin önemli bir parçası olarak, kent hafızasında güçlü bir şekilde yer edinmiştir. Kültürel etkileşimlerin ve ticarî faaliyetlerin kesişim noktası olan bu pazar, mekân ve hafıza ilişkisi bağlamında değerlendirildiğinde, Samsun'un toplumsal dönüşüm süreçlerine ışık tutan tarihî bir alan olarak önemini korumaktadır (URL1).

2. Kent, Mekân ve Kültürel Kimlik: Kavramsal Bir Çerçeve

Bu çalışma, kentsel mekânı fiziksel sınırları ya da yapısal öğeleriyle sınırlı bir çevre olarak değil, toplumsal ilişkilerin, kolektif belleğin ve kimlik inşasının iç içe geçtiği çok katmanlı bir toplumsal alan olarak ele almaktadır. Bu nedenle kavramsal çerçeve, "mekânın toplumsallaşması" ve "hafızanın mekânsallaşması" yaklaşımlarına dayanmaktadır. Samsun Yabancılar Pazarı da bu bağlamda, alışveriş işlevinin ötesine geçen; kent kimliğinin, tarihsel sürekliliğin ve kültürel etkileşimlerin izlerini taşıyan özgün bir hafıza alanı ve kentsel buluşma noktası olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle kavramsal çerçeve, iki tamamlayıcı eksen üzerine kuruludur:

1. Mekânın toplumsal üretimi ve çok katmanlılığı,
2. Hafızanın mekânsal yerleşimi ve akışkan modernitede kimlik-aidiyet ilişkisi.

Aşağıda bu eksenler, seçili düşünürler üzerinden sistematik biçimde açıklanmaktadır.

2.1. Kent Mekânı ve Toplumsal Üretim: Lefebvre ve Massey

Kentsel mekân, tarihsel olarak farklı üretim biçimlerinin, iktidar düzenlemelerinin, gündelik pratiklerin ve kültürel anlamların üst üste bindiği bir “yoğunlaşmış toplumsal ürün”dür. Henri Lefebvre, mekânın kendiliğinden var olan, doğal ve değişmez bir arka plan olmadığı; tam tersine toplumsal ilişkilerin içinden ve onlar aracılığıyla üretildiği fikrini merkeze alır. Ona göre her tarihsel dönem, kendi mekânını üretir; bu üretim süreci, ekonomik, politik ve kültürel düzeylerin bileşimiyle gerçekleşir (Lefebvre, 1991: s. 14). Lefebvre’nin ünlü üçlü ayrımı, kentsel mekânı anlamak bakımından bu çalışmanın ilk kuramsal dayanağını oluşturur. Mekânın Üretimi kitabında Lefebvre mekansal üçlünün genel bir çerçevesini şöyle sunmaktadır:

“Üçlü: algılanan – tasarlanan – yaşanan (mekânsal olarak: mekân pratiği – mekân temsili – temsil mekânları), soyut bir ‘model’ statüsü atfedilirse kapsamını yitirir. Ya somutu (‘dolaysız’ değil) ele geçirir ya da kısıtlı –diğer ideolojik dolayılardan biri olmak gibi- bir önem taşır. Yaşananın, tasarlananın, algılananın birbirine yaklaşması, dolayısıyla ‘özne’nin, herhangi bir toplumsal grup üyesinin kendini kaybetmeden bunların birinden diğerine geçebilmesi kendini dayatan bir şeydir” (Lefebvre, 2014: s. 69).

Buna göre mekân:

Algılanan/Mekân: Gündelik yaşamın ritimleri, bedensel alışkanlıklar, kullanım biçimleri ve tekrar eden pratikler üzerinden deneyimlenen mekândır. Pazar yerinde dolaşmak, tezgâhlara bakmak, satıcılarla kısa sohbetler etmek gibi rutinler bu düzleme örnektir.

Tasarlanan/Temsil Edildiği Mekân: Planlamacıların, belediyelerin, sermaye gruplarının, mimarların haritalar, projeler ve düzenlemeler üzerinden kurduğu soyut mekânsal düzendir. Pazarın yeniden düzenlenmesi, dönüştürülmesi, işlev değiştirmesi bu düzlemin ürünüdür.

Yaşanan/Temsil Mekânı: Bireylerin deneyimleri, duyguları, anıları, aidiyetleri ve direniş pratikleriyle anlam kazanan simgesel boyuttur. Çocuklukta pazara gitmenin bıraktığı iz, “eski Rus Pazarı” anlatıları, “Samsun’un ruhu burada” duygusu bu düzlemde ortaya çıkar (Lefebvre, 2014: s. 63).

Yabancılar Pazarı, bu üç düzlemin bir arada görülebildiği örnek bir mekânsal kesittir. Bir yandan gündelik ticaretin, karşılaşmaların ve geçim pratiklerinin sürdüğü işleyen bir ticaret alanı; diğer yandan kentsel dönüşüm politikaları, imar kararları ve ekonomik stratejilerle biçimlenen planlama nesnesi; aynı zamanda kentlilerin zihninde “Rus Pazarı” adıyla kodlanan, anlatılarla, hatıralarla, duygusal bağlarla örülen simge bir kent mekânıdır. Bu üç boyutun iç içeliği, pazarı sıradan bir “alışveriş alanı” olmaktan çıkarak kent kimliği açısından kritik bir mekânsal düğüm hâline getirir.

Üretim tarzının değişmesiyle mekânın da değiştiğini belirten Lefebvre’ye göre mekânın bir tarihi vardır. Lefebvre’ye göre mekân kavramı “toplumsal” olan ile “tarihsel” olanı, “kültürel” olan ile “zihinsel” olanı birbirine bağlamaktadır. Bu bağlamda mekân tarafından keşfedilen yeni alanlar, farklı toplumlar tarafından üretilen kendine has mekânsal örgütlülükler ve kentsel mekânın tüm öge ve biçimleriyle yeniden yaratımı son derece karmaşık bir süreci ifade etmektedir (Lefebvre, 2014: s. 25). Lefebvre’nin mekânı toplumsal üretim sürecinin dinamik boyutuna yaptığı vurgu, Doreen Massey’nin mekânsal çok katmanlılık ve ilişkisel mekân anlayışıyla tamamlanır. Massey, mekânı sabit, kapalı ve homojen bir varlık olarak değil; farklı aktörlerin, güç ilişkilerinin, söylemlerin ve zamanların kesiştiği “açık ve çoğul bir süreç” olarak tasvir eder (Massey, 1994; 2005). Bir yerin kimliği, yalnızca fiziksel özelliklerinden ya da coğrafi konumundan değil, içerdiği tarihsel katmanlardan, farklı toplumsal grupların orayı kullanma biçimlerinden ve değişen ekonomik/kültürel bağamlardan oluşan çoklu bir

bileşimdir. Bu bakış açısı, Yabancılar Pazarı'nı anlamak açısından özellikle işlevseldir. Pazar; Bir dönem Rus tüccarların getirdiği malların ağırlık kazandığı, dış ticaretle ilişkili bir mekân, Yerel esnaf ve kent sakinleri için gündelik yaşamın ticari durağı, Samsun'a turist olarak gelenler için *otantik* ve *ucuz alışveriş* deneyimi sunan bir çekim merkezi, Kentin belleğinde *eskiyle yeninin*, yerliyle yabancı, geleneksel pazar ile modern tüketim pratiklerinin" bulunduğu melez bir temas alanıdır. Dolayısıyla pazarın kimliği tekil değil, bu farklı tarihsel ve toplumsal katmanların iç içe geçtiği çoğul bir mekânsal kimliktir. Massey'nin ilişkisel mekân kavrayışı, Yabancılar Pazarı'nı Samsun kentinin ekonomik ve kültürel dönüşümlerinin üst üste bindiği, kesintisiz fakat yön değiştiren bir süreç içinde konumlandırmayı mümkün kılar.

2.2. Kolektif Bellek ve Hafıza Mekânı: Halbwachs ve Nora

Kent mekânlarının toplumsal pratiklerle şekillenmesinin yanı sıra, hafıza ve unutma süreçlerini de taşıdığına vurgu yapmak, bu çalışmanın ikinci kuramsal eksenini oluşturmaktadır. Maurice Halbwachs'ın kolektif bellek yaklaşımı, bireysel hatırlamanın toplumsal bağlamlardan bağımsız düşünülmemeyeceğini ifade eder. Halbwachs'a (2018) göre insan belleği, belirli gruplara mensubiyet, sosyal ilişkiler, ortak semboller ve paylaşılan referans çerçeveleri üzerinden anlam kazanır. Birey geçmişe dair anılarını zihninde taşısa da, bu anılar toplumsal ilişkiler tarafından çevrelendiğinde, belirli bir gruba, mekâna veya anlatıya yerleştiğinde kolektif hafıza niteliği edinir ve toplumsal düzeyde anlamlandırılabilir hâle gelir. Birey geçmişe dair anıları zihninde taşısa da, bu anılar; belirli bir mekâna, belirli bir zaman dizgesine, belirli sembol ve ritüellere bağlandığında "kolektif bellek" hâlini alır. Bu bağlamda kent mekânları, grupların geçmişi nasıl hatırladıkları, neyi önemli saydıkları ve neyi görünmez kıldıkları açısından kritik sahnelerdir. Halbwachs'tan aktaran Assmann'a göre, insan yalnızca hafızası yoktur. İnsanın bir birey olarak elbette bir hafızası vardır ancak bu hafıza toplumsal çevresi tarafından oluşturulmuştur ve bu durumun adı "sosyal çerçeve" dir. Söz konusu sosyal çerçeve kişinin hiç farkında olmadan, anıları arasından neyi ne kadar hatırlaması gerektiğinin, başka bir ifadeyle, neyi ne kadar unutmaması gerektiğinin çerçevesidir (2015: s. 44). Pazarlar, meydanlar, çarşılar ve limanlar, yalnızca ekonomik işlevleriyle değil, bir kentin kendisini anlatma biçiminde oynadıkları rolle de önem kazanır. Yabancılar Pazarı, Samsun açısından tam da böyle bir bellek sahnesidir: Rusya ile ticari ilişkilerin, geçmiş tüketim alışkanlıklarının, pazarlık kültürünün, esnaf-müşteri ilişkilerinin ve "eski Samsun'un" gündelik hayatının izleri, bu mekânsal bağlamda üst üste binmektedir.

Pierre Nora, Halbwachs'ın başlattığı bu tartışmayı "hafıza mekânları" kavramıyla daha da somutlaştırır. Nora'ya (2006) göre hafıza mekânları, kolektif belleğin yoğunlaştığı, sembolik anlamların katmanlaştığı, tarihsel deneyimlerin maddi ve simgesel biçimde yerleştirildiği mekânlardır. Bu mekânlar, "kendi haline bırakılmış doğal hafıza ortamlarının" çözülmeye başladığı modern dönemde özellikle öne çıkar; geçmiş, artık kendiliğinden yaşanmadığı için belirli nesnelere, mekânlara, ritüellere "emanet edilir". Hafıza mekânları, bir anlamda tarihsel sürekliliğin kırılanlaştığı bağlamlarda "geçmişle bağ kurma çabası"nın mekânsal ifadesidir. Yabancılar Pazarı, Samsunlular için bu tür bir hafıza mekânı işlevi görür. "Rus Pazarı" olarak anılması, kentin belli bir dönemine ait ekonomik refah, ticari hareketlilik ve farklı kültürlerle temas imgesini taşır. Kent sakinlerinin anlatılarında; "*Eskiden buraya ailece gelirdik*", "*Rus malları buradan alınırdı*", "*Şehrin asıl pazarı burasıydı*" gibi cümlelerle beliren anlatılar, pazarı sıradan bir alışveriş alanı olmaktan çıkarıp, kent hikâyelerinin anlatıldığı ve aktarıldığı bir sahneye dönüştürür. Böylece pazar, Samsun'un kolektif belleğinde kentin ekonomik geçmişini, dışa açıklık düzeyini, tüketim kültürünü ve kent yaşamının ritmini temsil eden bir sembol mekân hâline gelir. Bu perspektif, çalışmanın ilerleyen bölümlerinde Yabancılar Pazarı kullanıcılarının anlatılarını değerlendirirken önemlidir. Katılımcıların pazara dair hatırladıkları, yakıştırdıkları anlamlar, özlem veya kayıp duyguları, yalnızca bireysel tercihlerin değil, aynı zamanda paylaşılan bir kent anlatısının parçaları olarak okunacaktır.

2.3. Akışkan Modernite, Bireyselleşme ve Kentsel Aidiyet: Bauman

Zygmunt Bauman'ın akışkan modernite, bireyselleşme ve kent bağlamında geliştirdiği kavramlar, Yabancılar Pazarı'nın içinde bulunduğu daha geniş toplumsal bağlamı anlamak için üçüncü kuramsal eksen sunar. Bauman'a (2005; 2019) göre, geç modern dönemde toplumsal bağlar, kurumlar ve kolektif kimlikler, önceki dönemlere kıyasla çok daha kırılgan, geçici ve belirsiz hâle gelmiştir. "Akışkan modernite" metaforu, bu kalıcılık kaybını ve süreklilikten çok geçicilikle tanımlanan bir toplumsal deneyimi işaret eder. Bu bağlamda bireyler, yaşamlarının sorumluluğunu giderek daha fazla "bireysel projeler" olarak üstlenmek zorunda kalmakta; iş, aile, mahalle, cemaat, sendika ve geleneksel pazarlar gibi kolektif yapılar, kimlik ve güvenlik sağlayan sabit çerçeveler olmaktan uzaklaşmaktadır. Bireyselleşme, yalnızca "özgürleşme" anlamına gelmez; aynı zamanda aidiyet yitimini ve güvencesizliği de beraberinde getirir. Kent mekânlarında bu durum, hızlı tüketim, kısa süreli bağlar, "görünüp kaybolma" pratikleri ve mekânla zayıflayan duygusal bağlar şeklinde dışa vurulur.

Bauman'ın perspektifinden bakıldığında, Yabancılar Pazarı gibi tarihsel mekânlar, akışkan modernitenin iki zıt eğilimini aynı anda taşır:

1. Çapa İşlevi: Geçmişle bağ kurmaya, "eski Samsun"u hatırlamaya, kente ve topluluğa ait hissetmeye imkân veren, görece sabit bir referans noktası sunar. Bu yönüyle pazar, akışkan kimlikler arasında istikrar arayışının mekânsal ifadesidir.

2. Dönüşebilirlik ve Kırılganlık: Aynı zamanda ekonomik baskılar, kentsel dönüşüm projeleri, turistikleştirme ve tüketim rejimleriyle sürekli yeniden tanımlanan, işlevi değişebilen, hatta bir noktada ortadan kalkma riski taşıyan kırılgan bir alandır. Bu yönüyle pazar, akışkan modernitenin belirsizlik ve güvencesizlik boyutunu somutlaştırır.

Bauman'ın "bireyselleşmiş toplum" (2005) tezi, Yabancılar Pazarı kullanıcılarının mekânla kurduğu ilişkinin de dönüşmekte olduğunu ima eder. Bir dönemin "kolektif pazar deneyimi", ailece gidilen, tanıdık esnafı kurulan sıcak ilişkiler üzerinden şekillenirken; günümüzde pazara ilişkin deneyimler daha çok bireysel tüketim tercihleri, fiyat-performans hesapları ve kısa süreli ziyaretler çerçevesinde tanımlanabilmektedir. Bu, pazarın hafıza mekânı olma işlevini bütünüyle ortadan kaldırmaz; ancak bu işlevin yeni kimlik ve aidiyet biçimleriyle müzakere edilmesini gerektirir.

2.4. Kuramsal Çerçevenin Samsun Yabancılar Pazarı'na Uygulanışı

Yukarıda özetlenen kuramsal çerçeve, bu çalışmanın ampirik kısmında Samsun Yabancılar Pazarı'nı analiz etmek için bir analitik matris olarak kullanılacaktır. Bu matris, kabaca şu eksenlerden oluşmaktadır:

- ✓ Mekânın toplumsal üretimi (Lefebvre): Pazarın tarihsel gelişimi, planlama kararları, ekonomik işlevi ve gündelik kullanım biçimleri arasındaki ilişki.
- ✓ Mekânsal çok katmanlılık (Massey): Tarihsel bağ, yerel esnaf kültürü, turistik işlevler ve güncel tüketim pratiklerinin üst üste bindiği çoğul mekânsallık.
- ✓ Kolektif bellek ve hafıza mekânı (Halbwachs – Nora): Katılımcıların pazara dair hatıraları, anlatıları ve pazarın Samsun'un "ortak hikâyesi" içindeki yeri.
- ✓ Akışkan modernite ve bireyselleşme (Bauman): Değişen kent kimlikleri, geçici aidiyetler, bireysel tüketim pratikleri ve pazarın bu bağlamda kazandığı yeni anlamlar.

Bu çerçeve sayesinde çalışma, Yabancılar Pazarı'nı yalnızca "ticaret hacmi azalmış eski bir pazar" olarak değil, Samsun'un kent kimliğini, kolektif hafızasını ve akışkan modernite bağlamındaki dönüşümünü aynı anda görünür kılan bir mekân olarak ele alacaktır. Böylece, mekân-hafıza-kimlik

ekseninde geliştirilen kuramsal tartışma, sahadan elde edilen nitel verilerle ilişkilendirilecek; katılımcıların anlatıları, seçilen kuramsal kavramlar üzerinden çözümlenecektir. Mekânın üretimi, iktidar ilişkileri, ekonomik dinamikler ve kültürel süreçlerle doğrudan ilişkilidir. Kent mekânları, içinde barındırdığı tarihsel ve kültürel unsurlar aracılığıyla sürekli olarak toplumsal dinamiklerle yeniden şekillenir. Norberg-Schulz'un (1984) Genius Loci kavramı, bir mekânın yalnızca fiziksel özellikleriyle değil, aynı zamanda kent sakinlerinin deneyimleri ve hafızalarıyla anlam kazandığını vurgular. Anlam, bir kentsel mekâna kimlik kazandıran, o çevrede yaşayanların doğrudan açıklayamadıkları, ama varlığının farkında oldukları bir şeye karşılık gelmektedir. Bu yüzden, fiziksel çevre, kıyafetler, eşyalar, binalar, bahçeler, caddeler, limanlar vb birçok şeyin grup kimliğinin, mekân kimliğinin oluşturulmasında ve kişilerin çevresindeki kültürü kabullenmesinde etkili olduğu dile getirilmektedir. Bir yer hem fiziksel olarak hem de yorumlanarak, hissedilerek, algılanarak, hikâyelendirilerek kısaca yaşanarak inşa edilmektedir. Bu da bir yerin, insanlar tarafından adlandırılmadan, kimliklendirilmeden, tanımlanmadan bir mekân olmayacağı anlamına gelmektedir (Solak, 2017: s. 20). Yabancılar Pazarı da bu doğrultuda, Samsun'un kolektif kimliğinde iz bırakan mekânlardan biri olarak değerlendirilebilir. Kent mekânları, fiziksel çevrenin ötesinde toplumsal hafızanın ve kimliğin biçimlendiği, kültürel değerlerin kuşaklar arasında aktarıldığı miras alanları olarak değerlendirilir. Kültürel miras, toplumların tarihsel deneyimlerini, değerlerini ve kimliklerini mekânsal bağlamlar aracılığıyla yeniden üreten önemli bir mekanizma işlevi görür (Smith, 2006; Graham, 2002). Bu miras, maddi ve sembolik boyutlarıyla toplumsal aidiyetin temel bileşenlerinden birini oluşturur. Yabancılar Pazarı örneğinde olduğu gibi tarihsel pazar alanları, bu kültürel sürekliliğin somutlaştığı mekânlardır

3. Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemine dayalı olarak tasarlanmış bir durum çalışması desenine sahiptir. Durum çalışması yaklaşımı, belirli bir mekânın toplumsal, kültürel ve tarihsel bağlamı içinde derinlemesine incelenmesini mümkün kılar. Çalışmada fenomenolojik bir duyarlılıkla, katılımcıların pazar mekânına yükledikleri anlamlar, aidiyet ilişkileri ve hafıza pratikleri betimlenmiş ve yorumlanmıştır. Araştırma süreci kronolojik bir sırayla yapılandırılmıştır:

- ✓ Araştırma problemi ve amacı belirlenmiştir.
- ✓ Katılımcılar amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilmiştir.
- ✓ Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu geliştirilmiştir.
- ✓ Saha çalışmasında derinlemesine mülakatlar ve katılımcı gözlem uygulanmıştır.
- ✓ Elde edilen veriler yazıya dökülmüş ve tematik analiz yöntemiyle çözümlenmiştir.
- ✓ Bulgular teorik çerçeveye birlikte yorumlanmıştır.

Bu aşamalar, araştırmanın sistematik biçimde ilerlemesini ve yöntemsel şeffaflığın korunmasını sağlamıştır.

3.1. Veri Toplama Süreci

Veri toplama aracı olarak, araştırmacı tarafından hazırlanan "yarı yapılandırılmış görüşme formu" kullanılmıştır. Görüşme soruları, pazarın kent belleği, mekânsal aidiyet ve kültürel mirasın yerel bağlamda nasıl deneyimlendiği ekseninde yapılandırılmıştır. Böylelikle katılımcıların pazarla kurdukları tarihsel ve kültürel bağların derinlemesine incelenmesi hedeflenmiştir. Görüşme formu, beş ana eksen üzerine yapılandırılmıştır:

- ✓ Pazarın kent belleğindeki yeri ve kimlik inşası,
- ✓ Esnafın pazara duyduğu aidiyet ve kültürel miras,
- ✓ Mekânsal dönüşüm ve ticari dinamikler,
- ✓ Müşteri alışkanlıklarının değişimi ve tüketim pratikleri,

- ✓ Geleceğe dönük beklentiler ve sorunlar.

Katılımcıları yönlendirmeyen, keşfetmeye açık on adet açık uçlu soru yöneltilmiştir. Görüşme sorularının tam listesi çalışmanın Ek 1 bölümünde yer almaktadır. Katılımcılara görüşme öncesinde araştırmanın kapsamı hakkında bilgi verilmiş, onamları alınmış ve “bilgilendirilmiş gönüllü onam formu” imzalatılmıştır. Görüşmeler ortalama 50 dakika sürmüştür; katılımcının izni dâhilinde ses kaydı alınmış ya da not tutulmuştur. Bu süreçte ayrıca katılımcı gözlem yöntemi uygulanmış, pazardaki etkileşim biçimleri ve mekânsal kullanım pratikleri ayrıntılı biçimde not edilmiştir.

3.2. Örneklem Seçimi

Saha araştırması kapsamında, Samsun Yabancılar Pazarı’nda günlük yaşam pratikleri içinde yer alan 10 esnafa derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılar amaçlı örneklem yöntemi ile seçilmiştir. Nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğü istatistiksel temsiliyetten ziyade “veri doygunluğu” ilkesine dayalıdır. Görüşme sayısının on kişiyle sınırlandırılması, belirli bir aşamadan sonra yeni kavramsal içgörüler elde edilememesi ve temaların tekrar etmeye başlamasıyla ilişkilidir. Bu sayı, nitel araştırma literatüründe kabul edilebilir bir örneklem büyüklüğüne karşılık gelmektedir. Katılımcıların gizliliğini korumak amacıyla görüşme kayıtları K1–K10 şeklinde kodlanmıştır.

3.3. Veri Analizi

Görüşmelerden elde edilen ses kayıtları araştırmacı tarafından yazıya dökülerek dijital ortama aktarılmıştır. Yazılı dokümanlar, görüşme notları ve gözlem kayıtları bir araya getirilerek tematik analiz yöntemine tabi tutulmuştur (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Temalar, araştırma sorularının belirlediği kavramsal eksen doğrultusunda oluşturulmuş ve bulgular doğrudan katılımcı alıntılarıyla desteklenmiştir. Bu yöntem, bireylerin yaşadıkları mekâna dair algılarını ve kimliklerine yükledikleri anlamları derinlemesine analiz etmeyi mümkün kılmıştır (Polat, 2022; Patton, 2001).

4. Bulgular

Samsun Yabancılar Pazarı, tarihsel süreç içinde kentin ekonomik ve kültürel yapısına önemli katkılar sağlamış bir ticaret merkezi olarak öne çıkmaktadır. Yapılan saha görüşmeleri, pazarın kent kimliği, sosyal etkileşim, ekonomik dinamikler ve kültürel hafıza ve kültürel miras üzerindeki etkilerini anlamak açısından önemli veriler sunmaktadır. Yabancılar pazarında görüşme yapılan katılımcıların profili aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 1: Yabancılar Pazarı Katılımcı Profili

Katılımcı	Eğitim Durumu	Yaş	Cinsiyet
K1	Lise	20	Kadın
K2	Ön Lisans	26	Kadın
K3	İlkokul	48	Erkek
K4	Lise	22	Erkek
K5	Lise	52	Kadın
K6	Lise	47	Kadın
K7	Üniversite	25	Erkek

K8	Lise	29	Erkek
K9	Lise	50	Kadın
K10	Üniversite	33	Erkek

4.1. Yabancılar Pazarı'nın Kent Belleği ve Kimlik İnşasındaki Yeri

Yabancılar Pazarı, Samsun'un kolektif belleğinde ve mekânsal kimliğinde köklü bir yere sahip bir kentsel odak noktasıdır. Pazar, ticaretin gerçekleştiği bir alan olmanın ötesinde, kentin kültürel çeşitliliğini, sosyal karşılaşmalarını ve tarihsel geçişlerini taşıyan bir hafıza mekânı olarak işlev görmektedir. Yapılan görüşmeler, pazarın Samsun'un kent kimliği içindeki yerini farklı açılardan görünür kılarken; hafıza, aidiyet, kimlik ve mekân arasında güçlü bir etkileşim olduğunu da ortaya koymaktadır. Kentsel bellek ile mekan arasındaki etkileşim, bireylerin kentsel mekanı algılayış biçimleri ve farklılıklarıyla zenginleşmektedir. Burada kolektif belleği etkileyen unsurlar anılar, dil, geçmiş ve kültür olarak belirirken, kentsel mekan kendine özgü özellikleri ve yerelliği ile bir locus haline gelmekte ve söz konusu ilişkiler ile sürekli kendini yenilemektedir (Ünlü, 2017: 78). Böylece mekânın değişimi belleği dönüştürürken, belleğin taşıyıcıları olan insanlar da mekâna yeni anlam katmanları ekler. Böylece kent, hem geçmişin izlerini koruyan hem de yeni toplumsal anlatılara kapı aralayan dinamik bir kültürel sahneye dönüşür.

Katılımcı ifadeleri, Yabancılar Pazarı'nın Samsun'un en bilinen ve en çok sahiplenilen ticari alanlarından biri olarak algılandığını göstermektedir. Görüşmelerde en sık yinelenen temalar; pazarın "Samsun'un kalbi" olarak tanımlanması, kent kimliğinin önemli bir parçası olarak görülmesi ve kuşaklar arası hafızada nostaljik bir değer taşımasıdır. *"Burası Samsun'un çarşısıdır, pazarıdır. Yabancılar Pazarı olmadan Samsun eksik kalır"* (K3, Erkek, 48) ifadesi, bu güçlü aidiyet duygusunun tipik bir örneğidir. Farklı yaş gruplarından ve toplumsal kesimlerden katılımcıların pazara dair kurdukları bu duygusal bağ, kentin kolektif belleğinin somutlaştığı bir odak noktası olduğunu düşündürmektedir.

Halbwachs'ın kolektif bellek yaklaşımı, bu bulguları anlamlandırmak açısından önemli bir çerçeve sunar. Halbwachs'a (2018) göre bireylerin geçmişi hatırlayışı, her zaman belirli sosyal çerçeveler içinde gerçekleşir ve mekânlar bu hatırlamanın taşıyıcı unsurlarıdır. Birey geçmişe dair anılarını zihninde saklasa da, bu anılar belirli gruplara aidiyet, sosyal ilişkiler, ortak semboller ve paylaşılan referans çerçeveleriyle birleştiğinde "kolektif bellek" niteliği kazanır. Bu çerçevede Yabancılar Pazarı, Samsunlular için geçmişle bağ kurulan, kentin tarihsel katmanlarının deneyimlendiği ve aidiyet duygusunun yeniden üretildiği bir sosyal bellek alanı olarak işlev görmektedir. Mekân, bireyler arası ilişkilerin, gündelik alışkanlıkların ve ticari pratiklerin tekrarlandığı bir sahne olmanın yanında, kent kimliğinin de taşıyıcısı konumuna yerleşmektedir. *"Samsun'a yeni gelen birisi bile burayı duyuyor. Alışveriş yapmak için illa ki buraya uğruyorlar"* (K9, Kadın, 50), *"Buraya ait hissediyor ve Samsunlu olmaktan gurur duyuyorlar. Yabancılar Pazarı turist bakımından en fazla ilgi gören bir yerdir"* (K4, Erkek, 22) ifadeleri, pazarın yalnızca nostaljik bir bağlılık üzerinden değil, aynı zamanda kent içi dolaşım, tanınırlık ve kamusal etkileşim açısından da bir eşik mekânı, adeta şehirle tanışma ritüelinin parçası olduğunu ortaya koymaktadır.

Görüşmeler, Yabancılar Pazarı'nın kuşaklar arasında farklı biçimlerde anlamlandırıldığını da göstermektedir. Orta kuşan katılımcılar, mekânı daha çok bir "kültürel hafıza alanı" ve "eski Samsun'un simgesi" olarak tarif ederken; genç katılımcılar pazarı daha çok ekonomik bir alışveriş mekânı olarak tanımlamakta, simgesel ve duygusal boyutuna daha mesafeli yaklaşmaktadır. Bu

farklılık, pazarın hem kolektif kimlik taşıyıcısı hem de dönüşmekte olan bir kentsel alan olarak iki yönlü bir karakter kazandığını düşündürmektedir. Özellikle genç katılımcıların *“Pazarın kültürel mirasa katkısı azaldı”* (K1; K7) ifadesi, mekânın kültürel sembollerinin zayıfladığı, mekânın giderek daha fazla ekonomik işlev üzerinden tanımlandığı ve bu durumun *“ortak kimlik”* üretme kapasitesini aşındırdığına işaret etmektedir. Massey’nin vurguladığı mekânsal çok katmanlılık açısından bakıldığında, aynı pazar alanının farklı kuşaklar için farklı anlamlar taşıması, yerin kimliğinin de sabit değil, müzakereye açık ve zamanla değişen bir süreç olduğunu göstermektedir.

Yabancılar Pazarı, geçmişte hem ticaretin hem de farklı kültürel karşılaşmaların yaşandığı canlı bir merkezken; bugün katılımcıların anlatılarında giderek daha fazla *“geçmişe ait”* bir görüntüyle anılmakta, bu da mekânın yaşanan ve temsil edilen boyutlarında bir çözülmeye işaret etmektedir. Lefebvre’in (2014: s. 63) üçlü mekân kavramsallaştırması bu dönüşümü anlamada işlevseldir: Pazarın planlama ve ekonomik düzenlemeler üzerinden kurulan *“tasarlanan mekân”* boyutu sürmekte; ancak gündelik sosyal ilişkilerin yoğunluğunu barındıran *“yaşanan mekân”* katmanı eski canlılığını kaybetmektedir. Özellikle *“Rus Pazarı”* kimliğinin silinmekte olduğuna dair gözlemler, *“Samsun halkını pek cezbetmiyor. Yabancılar (Rus) artık çok olmadığından kaynaklı cezbetmiyor, sıradan oldu bu pazar”* (K5, Kadın, 52) sözlerinde somutlaşmaktadır. Buna rağmen *“Rus Pazarı”* adı, mekânın uluslararası bağlamda taşıdığı simgesel anlamı, kozmopolit yapısını ve dışarıdan gelen katkıların kent kimliğine işlenmesini hatırlatmaya devam etmektedir. *“Biz burada yıllardır çalışıyoruz. Eskiden sokaklar daha doluydu, insanlar çarşıda birbirini tanırdı. Şimdi değişti, ama yine de burası önemli”* (K6, Kadın, 47); *“Yabancılar Pazarı halka açık ve sıcak bir işletme; bu yüzden insanların daha çok kendilerini bulduklarını ve sahiplendiklerini düşünüyorum. Eskiden pazar alanlarında ürünler asılarak sergilenirdi. Şu anda Yabancılar Çarşısı’nda müşteri memnuniyetine odaklandığımızı düşünüyorum”* (K2, Kadın, 26) gibi ifadeler, pazarın hem eski bir sosyalleşme alanı hem de bugünün ticaret mantığına göre yeniden düzenlenen bir mekân olarak iki farklı zamansallığı bir arada taşıdığını göstermektedir. Nora’ya (2006) göre hafıza mekânları, kolektif belleğin yoğunlaştığı ve topluluğun kendisini tanıma, hatırlama ve anlatma biçimlerinin cisimleştiği yerlerdir. Yabancılar Pazarı da Samsun açısından, geçmişin canlı çarşısını, şehrin dışı açıklığını ve kendine özgü ticaret kültürünü simgeleyen bir hafıza mekânı olarak işlev görmektedir. Ancak katılımcı anlatılarında görüldüğü üzere, bu hafıza mekânı niteliği sabit değil; kentsel dönüşüm süreçleri, değişen tüketim alışkanlıkları ve kuşaklar arası algı farklarıyla birlikte sürekli yeniden müzakere edilen bir anlamlar kümesi hâline gelmektedir. Genç esnafın, müşterilerin pazarla kurduğu bağın zayıfladığını, alışveriş alışkanlıklarının dijital platformlara kaydığını ve kamusal karşılaşmaların eskiye göre belirgin biçimde azaldığını vurgulamaları, pazarın *“ortak hafıza mekânı”* işlevinin kademeli olarak aşındığını düşündürmektedir. Özellikle de hafıza mekânların birey ve toplumla kurduğu bağ bu anlamda önemlidir. Zira mekâna yapılan bilinçsiz bir müdahale, o bağın kopmasına neden olabilmektedir. Oysa kent kimliğinin ve dolayısıyla kent belleğinin oluşması için uzun bir süreç gerekir. Tıpkı kentin kendisi gibi değerlerinin de bir zamansallık boyutu mevcuttur (Birol, 2007: s. 47)

Bu değişim, bireyselleşme süreçlerinin mekânsal ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkilerini de görünür kılmaktadır. Bauman’a (2005; 2019) göre modern toplumlarda bireyler, giderek daha fazla kendi yaşam projelerinin sorumluluğunu tek başlarına üstlenmeye zorlanmakta; mahalle, çarşı, geleneksel pazar gibi kolektif yapıların bağlayıcılığı zayıflamaktadır. Yabancılar Pazarı gibi tarihsel kentsel alanlar, bu bağlamda, bir yandan çözülmekte olan toplumsal bağlar için kırılğan sığınaklar sunmakta; diğer yandan ekonomik baskılar, tüketim rejimleri ve kentsel dönüşüm projeleriyle birlikte kendileri de değişime uğramaktadır. Katılımcıların pazarın bugün daha çok *“müşteri memnuniyeti”*, *“kazanç”* ve *“rekabet”* üzerinden tanımlandığını vurgulaması, mekânın ticari mantıkla yeniden kodlandığını, toplumsal bağların ise daha kırılğan hâle geldiğini göstermektedir.

Yabancılar Pazarı, zaman içinde değişen kent dokusunu ve kuşaklar arası kültürel algı farklılıklarını içinde barındıran bir tarihsel süreklilik mekânı olarak da okunabilir. Görüşmeler, pazarın geçmişteki canlılığının, kozmopolit yapısının ve kültürel çeşitliliğinin, günümüzde yerel nostaljiye dayalı bir hafıza nesnesine dönüştüğünü ortaya koymaktadır. *“Eskiden sokaklar daha doluydu, insanlar çarşıda birbirini tanırdı. Şimdi değişti, ama yine de burası önemli”* (K6, Kadın, 47) ifadesi, pazarın bir dönem sosyal etkileşimlerin yoğun yaşandığı kamusal bir mekân iken, bugün daha çok geçmişi hatırlatan bir referans noktası olarak algılandığını göstermektedir. Lefebvre’e (2014) göre yaşanan mekânlar, bireylerin gündelik deneyimlerinin izlerini taşır; ancak toplumsal pratikler ve ekonomik dinamikler değiştikçe yeniden şekillenir. Bu bağlamda pazar, “tanışıklık üretme” fonksiyonunu büyük ölçüde kaybetmiş, geçmişe dair imgelerin ve anlatıların yoğunlaştığı nostaljik bir alan hâline gelmiştir. Yine de *“Yabancılar Pazarı halka açık ve sıcak bir işletme; bu yüzden insanların daha çok kendilerini bulduklarını ve sahiplendiklerini düşünüyorum”* (K2, Kadın, 26) gibi ifadeler, mekânın hâlâ sosyal aidiyet ve duygusal bağ üretme kapasitesine sahip olduğunu, ancak bu sahiplenmenin içeriğinin değiştiğini göstermektedir. Yabancılar Pazarı, tarihsel olarak ilişkisel, kimlikli ve tarihsel boyutları güçlü bir “yer” olarak öne çıkarken; günümüzde pazarın bazı bölümlerinde hızlı, anonim ve geçici kullanımların artması, belirli kesimlerde yersizleşme eğilimini de beraberinde getirmektedir. Özellikle gençlerin pazarı daha çok “ucuz ürün bulunan bir alışveriş noktası” olarak tanımlamaları, mekânın bir kısmında anonim tüketim deneyimlerinin ağır bastığını ve yer duygusunun zayıfladığını düşündürmektedir. Buna rağmen, *“Samsun’a sağladığı katkı, turların odak noktası, turistik bölge olması, yabancıların her ürünün her çeşitliğinin olduğu bir yer”* (K10, Erkek, 33) ifadesi, pazarın hem yerel halk hem de ziyaretçiler açısından hâlâ tanınan ve anlam yüklenen bir mekânsal simge olduğunu ortaya koymaktadır. Esnaflardan K8’in *“Yabancılar pazarı çok eski bir yapı olduğu için, tarihi bir etkisi olduğunu düşünüyorum”* sözleri, bu tarihsel süreklilik vurgusunu desteklemektedir.

Daha genç bir esnaf olan K4’ün *“Samsun Rus Pazarı dediğimiz zaman bir dünya markası. Yurt dışından gelen herkesin Samsun’a yolu düşerse mutlaka uğrar. Kültüre çok etkisi vardır. Buradaki yerel halk, yabancıları görüp onlara özeniyor, onlar gibi giyinip kuşanmak istiyor ve tarzları değişiyor. Nüfus olarak küçük İstanbul diye geçer. Burada bulamadığını İstanbul’da bulamazsın”* sözleri ise pazarın geçmişteki kozmopolit yapısına ve kültürel etkileşim gücüne dikkat çekmektedir. Bu açıklama, pazarın kentli kimliğin yeniden üretildiği bir etkileşim alanı olduğunu, farklı kültürlerden gelen imgelerin, tarzların ve alışkanlıkların burada dolaşıma girdiğini göstermektedir. Bu tür temaslar, Massey’nin mekânı farklı coğrafyalardan ve toplumsal pozisyonlardan gelen akışların kesişme noktası olarak ele alan yaklaşımıyla örtüşmektedir. Yabancılar Pazarı, bu anlamda, hem Samsun’un yerel kültürünü hem de dış dünyadan gelen etkileri bünyesinde barındıran, kent kimliğini çoğul biçimlerde yeniden üreten bir kesişim alanı hâline gelmektedir.

Sonuç olarak saha bulguları, pazarın katılımcıların gözünde fiziksel sınırları aşan bir anlam taşıdığını; insanların duygusal bağ kurduğu, kendini ait hissettiği ve kimliğini somutlaştırdığı bir alan olarak görüldüğünü göstermektedir. Bu yönüyle Yabancılar Pazarı, farklı kuşaklar, sınıflar ve kültürel gruplar için değişen anlamlar üretmeye devam eden bir kentsel anlatı odağına dönüşmektedir. Saha verileri, pazarın kent kimliği içindeki konumunun hem süreklilik hem de kırılma içerdiğini ortaya koymaktadır. Yaşlı kuşaklar için Yabancılar Pazarı, geçmişin canlı çarşısı, sosyal ilişkilerin ve kültürel karşılaşmaların mekânı olarak hatırlanırken; genç kuşaklar açısından daha çok nostaljik bir simgeye, hatta tüketim odaklı bir alışveriş alanına dönüşmektedir. Bu durum, pazarı bir yönüyle geçmişin toplumsal hafızasının temsilcisi, diğer yönüyle ise kültürel çözülmenin mekânsal yansıması hâline getirmektedir. Böylece pazar, kent sosyolojisi bağlamında hem tarihsel sürekliliğin hem de kimlikli dönüşümün birlikte yaşandığı bir hafıza mekânı olarak değerlendirilebilir. Yabancılar Pazarı, Samsun kent kimliğinin taşıyıcılarından biri olmayı sürdürmekte; ancak bu taşıyıcılık günümüzde daha fragmanter, daha bireysel ve tüketimle iç içe geçmiş deneyimler üzerinden ifade bulmaktadır. Mekân, bir yandan

geçmişini yeniden hatırlama ve temsil etme pratiklerine zemin sunarken, diğer yandan modern kentsel dönüşüm dinamikleri ve akışkan modernitenin bireyselleştirici etkileriyle biçimlenen yeni yaşam tarzlarına uyum sağlamak zorundadır. Bu bağlamda Yabancılar Pazarı, hem nostaljik devamlılığın hem de kültürel kopuşun aynı anda yaşandığı, hem aidiyetin hem de yabancılaşmanın mekânsallaştığı çok katmanlı bir kent hafızası alanı olarak önemini korumaktadır.

4.2. Esnafların Pazara Duyduğu Aidiyet ve Kültürel Miras

Yabancılar Pazarı, bireylerin kendilerini ait hissettikleri, sosyal ilişkiler kurdukları, deneyim ve anılar biriktirdikleri bir toplumsal aidiyet mekânıdır. Görüşmeler, özellikle uzun süredir pazarda çalışan esnafların bu mekâna yalnızca “iş yeri” gözüyle bakmadıklarını, burada gelişen ilişkiler aracılığıyla bireysel ve kolektif kimliklerini pekiştirdiklerini ortaya koymaktadır. *“Yabancılar Pazarı’nda 30 senedir esnaflık yapıyorum. Buraya geldiğimizde dolmuşa binmeye paramız yoktu, yürüme gidip geliyorduk. Şu an buradan emekli oldum... Burası benim için bir ev gibi.”* (K3, Erkek, 48) şeklindeki ifade, mekânın zamanla nasıl bir yaşanmışlık alanına dönüştüğünü güçlü bir biçimde ortaya koymaktadır. Lefebvre’in “yaşanan mekân” kavramı, burada oldukça işlevseldir. Ona göre yaşanan mekân, tasarlanmış ve işlevsel bir yer olmaktan çıkıp, bireylerin gündelik yaşam deneyimleriyle dolan, anlam kazanan ve duygusal bağlılık üretilen bir sahneye dönüşür (Lefebvre, 2014). Esnafların pazara ilişkin tanımları da bu dönüşümü somutlaştırır. Benzer şekilde, *“Sıcak ve halktan bir ortam olduğunu düşünüyorum. İnsanların sohbet edeceği daha keyifli bir alan sunuyoruz onlara.”* (K2, Kadın, 26) ifadesi, mekânın yalnızca alışverişle sınırlı kalmayan, sosyal etkileşimi ve kamusal iletişimi de mümkün kılan kamusal aidiyet alanı olarak işlev gördüğünü gösterir. Yabancılar Pazarı da bu karşılıklı ilişki biçimi içinde, esnaf ve müşterilerin zamanla geliştirdiği duygusal bağların mekânsal karşılığına dönüşmektedir.

Kent sosyolojisi literatüründe aidiyet, yalnızca yerleşimle sınırlı olmayan; gündelik yaşam pratikleriyle örülen, tekrarlanan etkileşimlerle pekişen bir deneyim biçimi olarak tanımlanır. Halbwachs’ın kolektif hafıza kuramına göre, bireylerin mekanla kurduğu bağlar, geçmiş deneyimlerin ve ortak sosyal ilişkilerin mekâna kazıdığı anlamlarla birlikte şekillenir (Halbwachs, 2018). Esnafların “burada kendini evinde hissetme”, “sosyalleşme” ve “hatıralarla dolu bir yaşam alanı” olarak pazarı tanımlaması, bu belleksel aidiyetin en açık göstergesidir. Ancak, pazara duyulan bu aidiyetin kuşaklar arasında farklılaştığı ve zamanla dönüşüme uğradığı da gözlemlenmektedir. Katılımcılar, müşteri-esnaf ilişkilerinin geçmişe kıyasla daha mesafeli ve az etkileşimli olduğunu, pazarın sosyal dokusunun giderek zayıfladığını belirtmiştir. *“Müşteriler alışveriş yapmasalar bile çay içmeye geliyorlar... Fakat artık eski samimiyet yok.”* (K10, Erkek, 33) gibi ifadeler, mekânın sosyal boyutunun da ticarileşme ve kentleşme baskısıyla gerilediğini göstermektedir.

Kültürel miras boyutunda ise görüşler çeşitlenmekte; bazı katılımcılar pazarın miras değeri taşıdığını *“Turizm bakımından kıymetlidir. İş gücü bakımından kıymetlidir; esnaflık kültürünü koruduğu için.”* (K4, Erkek, 22), diye belirtirken, bazıları bunun oldukça zayıfladığını savunmaktadır. *“Önceden yabancılar işlettiği için kültürel mirasa katkısı büyüktü ama şuan çok az olduğu için etkisinin azaldığını düşünüyorum.”* (K1, Kadın, 20), *“Kültürel mirasa katkısı olduğunu düşünmüyorum.”* (K5, Kadın, 52), ifadeleri, kültürel çeşitliliğin miras algısındaki belirleyiciliğine işaret eder. Bu çeşitlilik, kültürel mirasın bireysel ve toplumsal bellekte çok katmanlı biçimlerde yer aldığını, mekânsal aidiyetin fiziksel kalıcılığın ötesinde sosyal ve kültürel yaşantılardan beslendiğini göstermektedir. Katılımcı görüşleri, bu pazarın çokkültürlü yapısını hem bir zenginlik hem de zaman zaman rekabetin kaynağı olarak algıladıklarını ortaya koymaktadır. Mekân, tarihsel olarak farklı coğrafyalardan gelen bireylerin Samsun’daki ilk temas noktalarından biri olmuş ve bu yönüyle bir kültürel karşılaşma mekânı işlevi görmüştür. *“Burası eskiden beri farklı insanları bir araya getirir. Çevre illerden gelen de olur, turist de gelir, hatta göçmen müşterilerimiz bile var. Biz burada her türlü insana alışmışız.”* (K6, Kadın, 47), *“Farklı kültürlerden müşterilerimiz oluyor. Kimi pazarlık yapmayı sever, kimi direk alır.”* (K3, Erkek, 48)

ifadeleri, pazarın kapsayıcı yapısını ve esnafın bu çeşitliliğe yönelik alışkanlığını göstermektedir. Bu bağlamda pazar, sadece ekonomik değil kültürel kodların, beden dilinin ve tüketim alışkanlıklarının da dolaşımında olduğu bir sosyal okul işlevi görmektedir. Pazarın bu kültürel çeşitlilik alanı olarak işlev görmesi, yalnızca bugüne özgü değildir. Önceki bölümlerde belirtildiği gibi, pazarda geçmişte Gürcü ve Rus esnafların bulunması, mekânın kozmopolit geçmişine dair kolektif hafızada hâlâ etkisini sürdürmektedir. Pazar, Samsun'un çokkültürlü tarihsel yapısının bugünkü kent yaşamına yansıyan nadir göstergelerinden biri olarak, hem kapsayıcı hem de rekabet üretici yönleriyle değerlendirilmelidir.

4.3. Mekânsal Dönüşüm ve Ticari Dinamikler

Yabancılar Pazarı'nın tarihsel sürecinde, hem fiziksel yapısında hem de ticari dinamiklerinde önemli değişiklikler yaşanmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler, pazarın başlangıçta çok uluslu ve kozmopolit bir ticaret alanı iken zamanla daha yerel karakter kazandığını ve bu dönüşümün hem mekânsal algı hem de ekonomik ilişkilere etkide bulunduğunu göstermektedir. Bu dönüşüm süreci, yalnızca yapısal bir değişiklik değil, aynı zamanda sosyokültürel anlam dünyasında da bir kırılmayı işaret etmektedir. *"Mesela Samsun'un yerli insanları pazarlık yapar fakat yabancı insanlar daha az pazarlık yapar. Buranın ismi dolayısıyla yabancılara ayrılmış bir pazar gibi geliyorlar."* (K4, Erkek, 22) gibi ifadeler, pazarın hala "yabancı" kimliğine referansla algılandığını ortaya koyar. Pazarın fiziksel yapısındaki dönüşümler, burada süregelen pazarlık, yüz yüze ilişki ve mekânsal etkileşim gibi pratikleri etkilerken; aynı zamanda mekânın "anlamını" da dönüştürmektedir.

Yabancılar Pazarı'nın fiziksel dönüşümü, katılımcıların bir kısmı tarafından daha düzenli, erişilebilir ve konforlu bir ortam sunduğu gerekçesiyle olumlu değerlendirilmektedir: *"Önceden buraya geldiğimizde çok kalabalık olurdu, sıkışık hissettirirdi. Şimdi daha geniş ve rahat dolaşabiliyoruz."* (K2, Kadın, 26). Bu ifade, modern kent planlamasının erişilebilirlik idealiyle doğrudan örtüşmektedir. Ancak diğer katılımcıların vurguladığı gibi, bu düzenlemeler aynı zamanda pazarın geçmişte sahip olduğu "samimiyet, sıkışıklık, spontane ilişki" gibi unsurları silikleştirmektedir. Ticari dinamikler açısından bakıldığında ise, pazar hem serbest piyasa koşullarına adapte olmuş hem de yerel dayanışma kültürünü büyük ölçüde korumuştur. Görüşmelerde pazarlık kültürünün hâlâ devam etmesi, müşterilerle esnaf arasında yüz yüze etkileşimin sürmesi ve alışverişin sosyal bir etkinlik olarak da anlam kazanması, bu "melez" yapıyı ortaya koymaktadır. *"AVM'de poşete bile ücret alıyorlar, burada pazarlık kuruluyor, mutlak yakın temas halindedir."* (K6, Kadın, 47) gibi ifadeler, pazarın geleneksel alışveriş pratiklerini koruyan bir direniş mekânı olduğunu göstermektedir. Pazara gelen gurbetçilerin ve turistlerin etkisi de dikkat çekicidir. *"Yurtdışından gelen gurbetçi insanların buraya ekonomik olarak katkısı çok oluyor."* (K8) ifadesi, pazarın yalnızca yerel değil, aynı zamanda mevsimsel ve kültürlerarası bir çekim merkezi olduğunu gösterir. Böylece mekân, hem kentin ekonomik döngüsüne katkı sunmakta hem de kültürel alışverişin sembolik düzlemine dâhil olmaktadır.

Son olarak, pazarın geçmişteki "Rus Pazarı" kimliğinin hâlâ hafızada canlı biçimde varlığını sürdürmesi, mekânsal hafızanın esnekliğini ve sürekliliğini göstermektedir. Esnaflardan K8'in *"eskiden bu pazarı Gürcüler işletiyordu... İnsanlar hala o algıyla buraya geliyor."* ifadesi, ve esnaflardan K1'in *"Başka illerden gelen turistler sorduğunda sadece 3-4 yabancı esnaf olduğunu söylediğimizde beklentilerini karşılamıyor. Çünkü turistler yabancılar görmek için geliyor ve geçmişte yabancıların işlettiklerini düşündükleri için buraya bakış açısı değişiyor."* ifadesi pazarın çok kültürlü geçmişinin bugünkü kimlik arayışlarında nasıl yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır. Bu, yerel kimliklerin zaman içinde sabit değil; dönüşen, yeniden yorumlanan ve pazara gelen her birey tarafından yeniden "okunan" bir yapıya sahip olduğunu gösterir. Yabancılar Pazarı, mekânsal dönüşüm, ekonomik yeniden yapılanma ve kültürel anlam üretimi süreçlerinin kesişiminde duran bir

kent mekânıdır. Daha düzenli, modern ve erişilebilir bir yapıya kavuşmasına rağmen, hâlâ pazarlık, sosyal temas, kimlik belleği ve nostalji gibi unsurları bünyesinde barındırmakta; modernleşen fakat yerelle bağını koparmayan bir çarşı kimliğiyle Samsun’un hem ekonomik hem de kültürel dokusuna katkı sunmaya devam etmektedir. Kentlinin geçmiş deneyimlerini barındıran hafıza mekânlarının yıkımı ise, yalnızca fiziksel bir kayıp yaratmakla kalmaz; aynı zamanda kentsel belleğin silinmesine de yol açar. Bir kente ilişkin çevre, coğrafya, kültür, yapılar, yollar ve insan ilişkileri gibi tüm bileşenler, kent kimliğinin ayrılmaz parçalarıdır. Bu bileşenlerin kültürel bir değere dönüşmesi ise kentliyle kurulan etkileşimler sonucunda, zamanın katmanları arasında yavaş ve birikimli bir süreç olarak ortaya çıkar (Demirel, 2022: 238). Bu nedenle bu unsurlardan herhangi birinin dönüşümü, değişimi ya da ortadan kalkması, hem kentlinin belleğinde hem de kentin kolektif hafıza dokusunda kayıplara yol açabilmektedir.

Şekil 1. Yabancılar (Rus) Pazarı’nın Eski ve Yeni Görünümü (URL2 ve URL3)

4.4. Müşteri Alışkanlıklarının Değişimi ve Tüketim Pratikleri

Yabancılar Pazarı’nın son yıllarda geçirdiği en görünür dönüşümlerden biri, müşteri profili ve tüketim alışkanlıklarındaki değişimdir. Görüşmelere yansıyan ifadeler, özellikle alışveriş merkezlerinin (AVM) çoğalması ve çevrimiçi ticaretin yaygınlaşmasıyla birlikte pazarın geleneksel müşteri kitlesinin giderek azaldığını, esnaf-müşteri arasındaki süreklilik ve sadakat ilişkilerinin zayıfladığını göstermektedir. Bununla birlikte pek çok katılımcı, pazarda hâlâ sıcak, yüz yüze ve müzakereye dayalı bir alışveriş deneyiminin sürdüğünü vurgulamaktadır. *“Pazarlık yapma şansları var, daha sıcak bir ortam sunuyoruz. AVM’de poşete bile ücret alıyorlar, burada pazarlık kuruluyor, mutlak yakın temas halindedir”* (K6, Kadın, 47) ifadesi bu özgünlüğün altını çizer niteliktedir. Katılımcıların vurguladığı bu yüz yüze temas, pazar mekânını sıradan bir satış alanının ötesine taşıyarak, karşılıklılık, güven ve tanışıklık üzerinden işleyen bir ilişkisel yer haline getirmektedir.

Bu tablo, Bauman’ın akışkan modern toplumda tüketimin yalnızca ihtiyaç karşılamaya değil, kimlik, aidiyet ve statü ifade etmeye yöneldiği tespitini hatırlatmaktadır. Bauman’a göre bireyler, tüketim üzerinden kendilerine bir yaşam tarzı ve benlik anlatısı kurmaya yönelirler; bu süreçte alışveriş mekânları birer “kimlik sahnesi”ne dönüşür. Samsun’da genç kuşakların AVM’leri tercih etmesi, bu sahne değişimiyle yakından ilişkilidir. Katılımcılardan birinin *“Yerli halk buradan alışveriş yapmıyor. Moda takıntısı olduğu için AVM’lerden alışveriş yapıyor”* (K6) ifadesi, tüketim pratiklerinin artık ürünün işlevinden çok, imaj, tarz ve güncel “moda” ile bağlantılı olduğunu göstermektedir. Bu anlamda AVM’ler, ışığı, mimarisi, markaları ve sunduğu hazır atmosferle bütünlüklü bir yaşam tarzı

vaadi sunarken; Yabancılar Pazarı daha çok gündelik ihtiyaçların karşılandığı, pazarlığın ve ekonomik uygunluğun öne çıktığı bir yer olarak konumlanmaktadır.

Katılımcıların bir kısmı, AVM'ler ve çevrimiçi alışverişin pazar üzerindeki etkisini doğrudan bir "çöküş" metaforuyla tarif etmektedir: *"Onlar pazarın çöküşüne sebebiyettir. Samsun'da AVM'lerin açılışı pazara sekte vurmuştur"* (K5, Kadın, 52). Bu ifade, pazarın yalnızca ekonomik açıdan değil, aynı zamanda kentsel öncelikler ve gündelik yaşam rutini içinde geriye itildiğini anlatmaktadır. Bauman'ın akışkan modernite tartışmasında vurguladığı gibi, mekânla kurulan bağlar daha geçici, daha kırılgan ve daha kolay terk edilebilir hale geldikçe, insanlar da gündelik yaşamlarını daha esnek ve dağınık bir tüketim haritası üzerinde sürdürmektedir. AVM'ler, bu haritada birer merkezi çekim odağına dönüşürken; Yabancılar Pazarı giderek daha çok turistlerin, kent dışından gelen misafirlerin ya da nostalji arayan müşterilerin uğradığı bir mekân hâline gelmektedir. AVM'ler, anonim dolaşımı kolaylaştıran, kimlik, tarih ve yerel bağlardan görece arındırılmış "yersizlikler"e benzer biçimde işlerken; Yabancılar Pazarı ilişkilerin tekrarlandığı, esnaf-müşteri arasındaki tanışıklığın ve yerel hafızanın sürdüğü bir "yer" niteliğini korumaya çalışmaktadır. Ancak katılımcı anlatıları, bu "yer" olma niteliğinin de baskı altında olduğunu gösterir. Gençlerin pazarı daha çok "fiyat avantajı" veya "ucuz ürün" üzerinden değerlendirmeleri, mekânsal aidiyetin ve anlatıların bir kısmının zayıfladığını düşündürmektedir.

Pazardaki esnaflar, bu değişime karşı tamamen edilgen bir konumda kalmak yerine çeşitli uyum stratejileri geliştirmektedir. Bazı esnaflar sosyal medya ve dijital platformlar üzerinden satış yaparak çevrimiçi ticaretin sunduğu imkanları kullanmaya başlamıştır. *"AVM'ler ve e-ticaret sektörü bizi çok zorladı. Eskiden insanlar ihtiyaçlarını gelip burada görerek alırdı, şimdi herkes telefonunda. Biz de mecburen bazı ürünlerimizi pazar fiyatıyla internetteki alışveriş sitelerine yükledik. Geleneksel pazar kültürü değişiyor, biz de bu değişime ayak uydurmak zorundayız"* (K10, Erkek, 33) ifadesi, bu melezleşme sürecini açık biçimde ortaya koymaktadır. Bauman'ın tarif ettiği akışkan modern bağlamda, esnafın da sabit bir mekâna bağlı tekil bir aktör olmaktan çıkarak, dijital ağlar, çevrimiçi platformlar ve farklı tüketim kanalları arasında hareket eden bir özneye dönüştüğü görülmektedir. Bu durum, Lefebvre'in mekânın toplumsal üretimine ilişkin yaklaşımıyla birlikte düşünüldüğünde, Yabancılar Pazarı'nın yalnızca fiziksel düzeniyle değil, esnafın ve müşterinin pratikleriyle birlikte yeniden üretildiğini gösterir. Pazar bugün hem "yerinde" hem de dijital ortamda var olan, iki mecrada birden anlam kazanan hibrit bir ticaret mekânına dönüşmektedir.

Diğer yandan bazı katılımcılar, tüm bu dönüşüme rağmen pazarın hâlâ kent içinde belirli bir çekim gücüne sahip olduğunu vurgular: *"Samsun'da Yabancılar Pazarı bir marka oldu, burada bir çarşının varlığını herkes biliyor... sırf alışveriş olmasa da gezmek, hava almak için buraya geliyorlar"* (K9, Kadın, 50). Bu ifade, pazarın işlevinin yalnızca ürün alışverişiyle sınırlanmadığını; mekânın kendisinin de başlı başına bir deneyim, bir dolaşım ve gözlem alanı olarak tüketildiğini göstermektedir. Yabancılar Pazarı'nda dolaşmak, vitrinlere bakmak, kalabalığı izlemek ya da eski günleri hatırlamak, başlı başına bir kentsel pratik hâline gelmiştir. Bu bağlamda pazar, hem ekonomik hem duygusal hem de görsel düzeyde deneyimlenen bir mekânsal bütünlük sunar. Nora'nın hafıza mekânı yaklaşımıyla bakıldığında, burada tüketilen şey yalnızca ürünler değil; geçmişe, kente ve "Samsunlu olma" hâline dair imgelerin ve duyguların da yeniden üretilmesidir.

Özetle saha bulguları, Yabancılar Pazarı'nın müşteri alışkanlıklarının dönüşümüne hem direnç gösteren hem de belirli ölçülerde uyum sağlayan çift yönlü bir yapıya sahip olduğunu ortaya koymaktadır. AVM'lerin standardize edilen, kusursuzlaştırılmış ve anonimleştirilen tüketim rejimi ile dijital ticaretin hız ve konfor odaklı mantığı, pazarın varoluşsal zeminini zorlamaktadır. Buna karşılık yüz yüze iletişim, pazarlık, mekânsal aidiyet, nostalji ve tanışıklık gibi unsurlar, pazarın hâlâ tercih edilmesini sağlayan başlıca avantajlar olarak öne çıkmaktadır. Geleneksel olan ile dijital olan, yerel

olan ile küresel olan arasındaki gerilim, pazarın geleceğini şekillendirecek temel mücadele alanını oluşturmaktadır. Bu gerilim, Yabancılar Pazarı'nı hem akışkan modernitenin tüketim dinamiklerine eklenen hem de bu dinamiklere karşı hâlâ belirli bir direnç ve özgünlük barındıran melez bir kentsel mekân hâline getirmektedir.

4.5. Geleceğe Dönük Beklentiler ve Sorunlar

Yabancılar Pazarı'na ilişkin geleceğe dönük değerlendirmelerde, mekânın fiziki koşulları, altyapısı ve kullanım pratikleri önemli bir tartışma alanı olarak öne çıkmaktadır. Görüşmelerde birçok katılımcı, pazarın mevcut fiziki düzeninin ihtiyaçlara tam olarak karşılık vermediğini ifade etmiş; özellikle otopark, hijyen, havalandırma ve ısınma gibi altyapı unsurlarında iyileştirme gerektiğini vurgulamıştır. *"Çatımız yapıldı; ama içerisi eskisinden daha sıcak, klima bile yok, lavabolar yenilendi ama temizlik yapılmıyor"* (K1, Kadın, 20) ifadesi, bu sorunun somut bir örneği olarak değerlendirilebilir.

Bu gözlemler, Lefebvre'in mekânın üretimine ilişkin yaklaşımı üzerinden anlam kazanmaktadır. Lefebvre'e (2014) göre mekân, yalnızca içinde hareket edilen bir yüzey değil; kamusal otoriteler, ekonomik aktörler ve gündelik kullanıcılar tarafından sürekli olarak yeniden üretilen bir toplumsal ilişkiler alanıdır. Yabancılar Pazarı'nın mevcut fiziksel düzeni, bu üretim sürecindeki "tasarlanan mekân" katmanında belirgin bir eksiklik barındırmakta; planlama kararlarının kullanıcı ihtiyaçlarıyla uyumsuzluğu, mekânın işleyişine yansıyan bir kırılma yaratmaktadır. Katılımcıların hijyen, havalandırma ve altyapı konusundaki eleştirileri, tasarlanan mekân ile "yaşanan mekân" arasındaki mesafenin büyüdüğüne işaret etmektedir. Bu durum, mekânın geleceğe taşınabilmesi için sadece fiziksel yenileme değil, aynı zamanda kullanıcı pratiklerine kulak veren katılımcı bir mekânsal üretim sürecine ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

Görüşmelere göre pazarın karşı karşıya olduğu en önemli sorunlardan biri, alışveriş merkezlerinin yaygınlaşması ve dijital ticaretin hızla artmasıyla birlikte geleneksel esnafın müşteri kaybı yaşamasıdır. Katılımcılar, hızlı, pratik ve ekonomik olduğu için çevrimiçi alışverişin giderek daha fazla tercih edildiğini, bunun da pazarın rekabet gücünü zayıflatıldığını ifade etmektedir. Bu dönüşüm, pazarın sadece ekonomik bir gerileme ile değil; aynı zamanda kent içindeki konumunu belirleyen toplumsal ilişkilerin çözülmesiyle ilgili bir kırılma yaşadığını göstermektedir.

Bu bağlamda Massey'nin mekânı "akışların kesişim noktası" olarak ele alan yaklaşımı pazarın geleceğini değerlendirmek açısından aydınlatıcıdır. Massey (1994; 2005), mekânın sabit, donuk ve geçmişe çakılı bir yapı değil farklı toplumsal, ekonomik ve kültürel akışların kesiştiği ve sürekli yeniden şekillendiği bir süreç olduğunu vurgular. Yabancılar Pazarı da, yerel esnafın faaliyetleri, turistlerin dolaşımı, çevrimiçi ticaret ağlarının yükselişi, genç tüketicilerin değişen tercihleri ve kentsel yönetim kararları gibi farklı akışların kesiştiği bir ilişkisel mekândır. Bu nedenle pazarın geleceğini belirleyecek olan da bu akışların nasıl düzenleneceği ve hangi yönle taşınacağıdır.

Katılımcı ifadeleri, pazara yönelik beklentilerin yalnızca fiziksel düzenlemelerle sınırlı kalmadığını; sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda da yeniden canlandırılmaya ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. *"Samsun'da Yabancılar Pazarı bir marka oldu, burada bir çarşının varlığını herkes biliyor... sırf alışveriş olmasa da gezmek, hava almak için buraya geliyorlar. Her yerde artık tanınıyor. Toplu bir alanda böyle bir alanın olması, kente zenginlik katıyor. Belediye etkinlikler düzenleyip burayı daha çekici hale getirebilir"* (K9, Kadın, 50) sözleri, pazarın ekonomik işlevinin ötesine geçen bir kültürel ve sosyal potansiyeli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu perspektiften bakıldığında Yabancılar Pazarı'nın geleceği, yalnızca altyapı iyileştirmelerine bağlı değildir. Pazarın toplumsal bir mekân olarak varlığını sürdürebilmesi, Lefebvre'in ifadesiyle, kullanıcıların gündelik pratikleri ile yöneticilerin planlamalarının birlikte işlediği, çok katmanlı bir mekân üretim sürecine bağlıdır. Aynı zamanda Massey'nin mekânsal çoğulluk yaklaşımı pazarın geleceğinde tek bir "yön" değil, birden fazla ihtimal

bulunduğunu; mekânın potansiyel olarak hem kültürel bir odak noktasına hem de bir turistik cazibe alanına dönüşebileceğini göstermektedir. Dolayısıyla, Yabancılar Pazarı'nın geleceğe taşınabilmesi için hem fiziksel hem de toplumsal boyutları kapsayan bütüncül bir mekânsal vizyona ihtiyaç vardır. Altyapı ve fiziksel düzenlemeler, mekânın işlevselliğini güçlendirecek; kültürel etkinlikler, tanıtım çalışmaları ve ortak örgütlenme biçimleri ise pazarın yerel kimliğini, sosyal canlılığını ve kültürel değerini koruyarak yeniden üretmesini sağlayacaktır. Bu doğrultuda Yabancılar Pazarı, kent belleğini ve kimliğini besleyen bir sosyo-mekânsal değer olarak, gelecekte de Samsun'un kültürel ve ekonomik peyzajında önemli bir yer edinme potansiyeline sahiptir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmanın bulguları, Yabancılar Pazarı'nın Samsun'un kent belleğinde yalnızca ekonomik bir pazar alanı olarak değil; kolektif hatırlamanın, gündelik karşılaşmaların, mekâna yüklenen anlamların ve kuşaklar arası algı farklılıklarının iç içe geçtiği çok katmanlı bir mekânsal deneyim alanı olarak işlediğini ortaya koymaktadır. Pazar, katılımcı anlatılarında hem geçmişe ait duygusal izlerin hem de güncel sosyoekonomik baskıların birlikte taşındığı melez bir yapı olarak betimlenmektedir. Bu melezlik, çalışmada başvurulmuş kuramsal yaklaşımlardan hareketle değil, doğrudan sahadan elde edilen anlatıların analizi yoluyla görünür hâle gelmektedir. Halbwachs'ın kolektif hafıza, Nora'nın hafıza mekânı, Lefebvre'nin mekânın toplumsal üretimi, Massey'nin mekânsal çoğulluk ve Bauman'ın akışkan modernite kavramları, bu bağlamda pazarın taşıdığı anlam katmanlarını kavramsallaştırmaya imkân veren analitik referanslar olarak kullanılmıştır.

Araştırmanın örneklemini içerisinde yer alan özellikle orta yaş grubundaki için Yabancılar Pazarı, geçmişin canlı hatıralarının, ailece yapılan alışverişlerin, komşularla karşılaşmaların ve 'eski Samsun'un simgesel imgelerinin taşındığı bir mekânsal hafıza alanı olarak betimlenmektedir. Bu bulgu, çalışmanın sınırlı örneklemini bağlamında, belirli bir kuşağın mekânla kurduğu ilişkiye dair nitel bir içgörü sunmaktadır. Katılımcıların anlatılarında pazar, yalnızca bireysel anıların değil, belirli bir dönem kent yaşamına ilişkin ortak deneyimlerin mekânsal taşıyıcısı olarak konumlanmaktadır. Bu durum, Halbwachs'ın kolektif hafızanın sosyal çerçeveler içinde inşa edildiğine ilişkin yaklaşımıyla örtüşen bir yorum imkânı sunmaktadır. Halbwachs'a göre kolektif hafıza, bireylerin geçmişi grup içindeki ilişkiler aracılığıyla anlamlandırmasıyla şekillenir ve "kolektif hafıza geçmişin bir imajı olarak grubun kendisini tanımasına imkân verir" (2018: s. 86). Yabancılar Pazarı'nın bu katılımcı grubunun anlatılarında taşıdığı anlam, mekânsal aidiyetin bireysel tercihlerden ziyade yaşam evreleri ve toplumsal bağlamlarla ilişkili olarak kurulduğunu göstermektedir. Ok'un da belirttiği gibi, mekânsal aidiyet; bireyin mekânla kurduğu bağın, duygular, değerler ve beklentilerle örülü karmaşık bir örüntü üzerinden şekillenmektedir (Ok, 2021: s. 114). Buna karşılık, genç kuşak katılımcıların pazarla kurduğu ilişkinin daha sınırlı ve işlevsel düzeyde kaldığı gözlemlenmektedir. Halbwachs'ın unutmayı sosyal çerçevelerin dönüşümüyle ilişkilendiren yaklaşımı (2018: s. 172), bu kuşaklar arası farkın yorumlanmasına imkân tanımaktadır. Dijital alışveriş pratikleri, AVM kültürü ve hız temelli tüketim alışkanlıkları, genç katılımcıların pazarı daha çok ucuz ve erişilebilir ürünlerin bulunduğu pratik bir alışveriş alanı olarak konumlandırmasına yol açmaktadır. Bu bağlamda Yabancılar Pazarı, örneklem içinde farklı kuşaklar açısından eşzamanlı fakat farklı anlamlar üreten bir mekânsal deneyim alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Yabancılar Pazarı'nda gözlemlenen dönüşüm, mekânın gündelik pratikler içindeki işleyişini anlamak açısından Henri Lefebvre'nin mekânın toplumsal üretimine ilişkin yaklaşımıyla birlikte okunabilir. Lefebvre, mekânı toplumsal ilişkiler tarafından sürekli olarak üretilen çok boyutlu bir alan olarak ele alır ve bu üretimi algılanan, tasarlanan ve yaşanan mekân olmak üzere üçlü bir yapı üzerinden kavramsallaştırır (Lefebvre, 2014: s. 69). Araştırma bulguları, Yabancılar Pazarı örneğinde özellikle tasarlanan mekân ile yaşanan mekân arasında belirgin bir uyumsuzluk bulunduğuna işaret

etmektedir. Katılımcıların dile getirdiği “çatı yapıldı ama içerisi daha sıcak oldu” ya da “lavabolar yenilendi ama temizlik yapılmıyor” gibi ifadeler, kamusal otorite tarafından gerçekleştirilen fiziksel düzenlemelerin gündelik kullanım pratikleriyle örtüşmediğini göstermektedir. Bu durum, mekânsal müdahalelerin kullanıcı deneyimini yeterince dikkate almaması sonucu ortaya çıkan bir gerilim alanına işaret etmektedir. Lefebvre’nin vurguladığı üzere mekân, basit bir fiziksel yüzey değil; toplumsal, tarihsel ve kültürel süreçlerin diyalektik biçimde iç içe geçtiği bir üretim alanıdır (Lefebvre, 2014: s. 25). Bu çerçevede Yabancılar Pazarı, Samsun’un ticari kültürünün, sınıfsal ilişkilerinin ve gündelik yaşam pratiklerinin kesiştiği, ancak güncel tüketim dinamikleri karşısında kırılganlaşan bir mekân olarak belirmektedir. AVM’lerin yaygınlaşması ve çevrimiçi alışveriş platformlarının cazibesi, pazarın bu çok katmanlı yapısını dönüştürmekte; mekânın tarihsel ve duygusal boyutları giderek arka plana itilmektedir.

Bu kırılganlık durumu, pazarın farklı toplumsal gruplar ve kuşaklar açısından eşzamanlı fakat farklı anlamlar üretmesini mümkün kılan ilişkisel bir mekân olarak değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu noktada Doreen Massey’nin mekânsal çoğulluk yaklaşımı, Yabancılar Pazarı’nın tekil ve sabit bir kimlikten ziyade çoklu akışların kesişiminde konumlanan bir mekân olarak ele alınmasına imkân tanımaktadır. Massey, mekânı farklı zamanların, ilişkilerin ve toplumsal süreçlerin kesişim noktası olarak tanımlar. Araştırma bulguları, Yabancılar Pazarı’nın geçmişteki Rus ticaretinin izlerini, yerel esnafın gündelik pratiklerini, turistlerin beklentilerini ve dijitalleşmenin etkilerini aynı anda taşıyan ilişkisel bir düğüm niteliği kazandığını göstermektedir. Bu bağlamda pazarın geleceği, tekil bir kimlik anlatısı üzerinden değil; bu çoklu akışların hangi yönde ağır basacağına bağlı olarak şekillenmektedir. Zygmunt Bauman’ın akışkan modernite kavramı, pazarın güncel kültürel ve ekonomik kırılganlıklarını anlamlandırmak açısından tamamlayıcı bir çerçeve sunmaktadır. Bauman’a göre belirsizlik ve hız koşulları altında bireyler daha geçici aidiyet biçimleri geliştirmekte, kalıcı mekânlara ve yüz yüze ilişkilere olan bağlılık zayıflamaktadır (Bauman, 2018). Genç katılımcıların pazarla kurduğu sınırlı ve işlevsel ilişki, bu akışkanlık bağlamında değerlendirilebilir. Bireyselleşen tüketim tercihleri, pazarın geçmişteki “tanışıklık üretme” ve topluluk hissi oluşturma işlevini zayıflatmakta; mekânın sembolik ve sosyal boyutları giderek sadeleşmektedir. Bununla birlikte Yabancılar Pazarı, tüm bu dönüşümlere rağmen yerel halk için ekonomik bir çekim merkezi olma özelliğini bütünüyle yitirmemiştir. Bu durum, mekânın aynı anda hem çözümlenme baskısı altında hem de gündelik yaşamın bir parçası olarak varlığını sürdürdüğünü göstermektedir.

Kültürel çeşitlilik bağlamında değerlendirildiğinde, Yabancılar Pazarı’nın geçmişte sahip olduğu kozmopolit yapının büyük ölçüde zayıfladığı gözlemlenmektedir. Bununla birlikte mekân, yerli ve yabancı ziyaretçiler için bir çekim noktası olma işlevini tamamen yitirmiş değildir. Ancak bu çekim, günümüzde daha çok nostaljik ve simgesel bir düzeyde gerçekleşmektedir. Araştırma bulguları, pazarın “Rus Pazarı” olarak anılan geçmiş kimliğinin özellikle genç katılımcılar açısından doğrudan deneyimlenmiş bir yaşam alanından ziyade, anlatılar ve aktarımlar yoluyla bilinen bir hafıza ögesine dönüştüğünü göstermektedir. Bu bağlamda Yabancılar Pazarı, Samsun’un yerel hafızasında yalnızca bir ticaret alanı olarak değil; kolektif duyguların, gündelik karşılaşmaların ve kent deneyimlerinin yoğunlaştığı sembolik bir alan olarak varlığını sürdürmektedir. Pazar, alışveriş işlevinin ötesinde, sosyal etkileşimlerin ve kolektif belleğin gündelik düzeyde yeniden üretildiği bir toplumsal organizasyon alanı niteliği taşımaktadır. Bununla birlikte saha verileri, pazarın güncel sosyoekonomik kırılganlıklardan bağımsız olmadığını da ortaya koymaktadır. Katılımcı ifadeleri, müşteri sayısındaki azalma, genç kuşakların pazara yönelik ilgisinin zayıflaması, artan kira bedelleri ve düşen ticaret hacmi nedeniyle esnafın giderek daha kırılgan bir konuma itildiğini göstermektedir. Buna ek olarak kentsel dönüşüm ve gentrifikasyon baskısı, pazarın mevcut kimliğini tehdit eden önemli bir dinamik olarak öne çıkmaktadır. Kent politikalarının bu alana yönelik sınırlı müdahalesi ve bütüncül bir vizyon sunamaması, mekânın kültürel ve ekonomik sürdürülebilirliğini daha da zayıflatmaktadır. Bu durum,

Yabancılar Pazarı'nın yalnızca bir "kültürel hafıza mekânı" olarak değil, aynı zamanda dönüşen bir kentsel mücadele alanı olarak da okunması gerektiğine işaret etmektedir.

Araştırma bulguları, Samsun bağlamında Yabancılar Pazarı'nda hafızanın büyük anlatılar üzerinden değil, gündelik pratikler ve bireysel deneyimler aracılığıyla üretildiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, kent hafızasının her zaman güçlü, bütüncül ve süreklilik arz eden bir yapıdan ziyade; kırılğan, parçalı ve bağlama duyarlı bir nitelik taşıyabileceğini göstermektedir. Pazar, bu yönüyle yalnızca geçmişe ait bir hatıra alanı değil; aynı zamanda Samsun'un güncel toplumsal gerilimlerinin, belirsizliklerinin ve uyum arayışlarının somutlaştığı bir mekân olarak görünür hâle gelmektedir. Bulgular, pazarın bir yandan kuşaklar arasında anlam farklarının belirginleştiği bir alan olduğunu, diğer yandan ise kentsel belleğin hâlâ gündelik yaşam içinde yeniden üretilebildiği bir toplumsal mekân işlevi gördüğünü ortaya koymaktadır. Bu çift yönlü yapı, Yabancılar Pazarı'nı durağan bir hafıza alanı olmaktan ziyade, süreklilik ile çözülme arasında salınan bir "geçiş mekânı" olarak düşünmeyi mümkün kılmaktadır. Bu çalışmada elde edilen veriler, pazarın yerel halk için aidiyet duygusunun üretiminde önemli bir rol üstlendiğini, ancak bu rolün ekonomik baskılar ve dönüşen kent politikaları nedeniyle giderek zayıfladığını göstermektedir. Bu yönüyle çalışma, yerel hafızanın korunmasına ilişkin romantik bir çağrının ötesinde, mekânsal kimliklerin güncel koşullar altında nasıl kırılğanlaştığını ortaya koyan sosyolojik bir uyarı niteliği taşımaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, Yabancılar Pazarı'nın kent kimliği içinde tekil ve sabit bir anlam üzerinden değil, eşzamanlı ve birbiriyle yarışan farklı anlamlar üreten bir mekân olarak konumlandığını göstermektedir. Araştırma bulguları, pazarın bazı katılımcılar için hâlâ nostaljik bir hafıza odağı ve "Samsunluluk" duygusunun maddi bir dayanağı olduğunu; bazıları için ise ağırlıklı olarak işlevsel ve simgesel yükü sınırlı bir alışveriş alanı olarak deneyimlendiğini ortaya koymaktadır. Bunun yanında, dijital ticaretin yükselişi, tüketim pratiklerindeki dönüşüm ve fiziksel yıpranma gibi etkenler pazarın giderek kırılğanlaşan bir geçiş mekânına dönüşmesine yol açmaktadır. Bu çok katmanlı tablo, Yabancılar Pazarı'nın güçlü bir hafıza mekânı olma niteliğinin koşullu olduğunu göstermektedir. Hafıza, özellikle geçmişe dair ortak deneyimlere sahip katılımcılar arasında daha yoğun biçimde taşınırken; genç kuşaklarda pazarın daha çok fiyat ve erişim rasyoneli üzerinden anlamlandırıldığı görülmektedir. Dolayısıyla pazar, bugün aynı anda hem bir bellek dayanağı hem de çözülme baskısı altındaki bir ticari alan olma ikiliğini bünyesinde barındırmaktadır. Bu durum, pazarın geleceğine ilişkin tartışmaların yalnızca fiziksel koruma ekseninde değil; sosyal, kültürel ve tarihsel boyutları içeren çok katmanlı bir perspektifle ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Yabancılar Pazarı'nın geleceği, yalnızca mekânsal düzenlemelere değil, toplumsal hafızanın gündelik yaşam içinde yeniden üretilebilmesine olanak tanıyacak katılımcı kent politikalarına bağlıdır. Çünkü mekân ile hafıza arasındaki ilişki tek yönlü değildir; mekân hafızayı biçimlendirdiği kadar, hafıza da mekânın anlamını sürekli olarak yeniden üretir. Bu nedenle Yabancılar Pazarı gibi hafıza yüklü kent mekânlarının korunması ve yeniden düşünülmesi, nostaljik bir tercihten ziyade kentlilik bilincinin sürdürülebilirliği açısından temel bir gereklilik olarak değerlendirilmelidir.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması

Yazar ve diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını veya varsa bu çıkar çatışmasının nasıl oluştuğuna ve çözüleceğine ilişkin beyanlar ile yazar katkısı beyan formları makale süreç dosyalarına ıslak imzalı olarak eklenmiştir.

Etik Kurul İzni: T.C. Samsun Üniversitesi Rektörlüğü, Etik Başkanlığı'nın 14.06.2024 tarih ve 5 sayılı toplantıda alınan 2024-35 sayılı kararı ile alınmıştır.

Finansal Destek: Finansal destek alınmamıştır.

Teşekkür: Teşekkürümüz yoktur.

KAYNAKÇA:

- Assmann, J. (2015). Kültürel bellek. A. Tekin (Çev.), Ayrıntı Yayınları.
- Augé, M. (2016). *Yok-yerler üstmodernliğin antropolojisine giriş*. T. Ilgaz (Çev.), Daimon.
- Aytaç, Ö. (2013). Kent mekânları ve kimlik/farklılık sorunu. *İdealkent*, 4(9), 138-169.
- Bauman, Z. (2005). *Bireyselleşmiş toplum*. Y. Alogan (Çev.), Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2019). *Akışkan modernite*. S. O. Çavuş (Çev.), Can Yayınları.
- Demirel, G. (2022). Kent kimliği ve hafıza mekânların karşılaştırmalı fotoğraf analizi: Muş ili örneği. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(135), 233-252.
- Graham, B., Ashworth, G. J., & Tunbridge, J. E. (2002). *A geography of heritage: Power, culture and economy*. London: Arnold Publishers.
- Halbwachs, M. (2018). *Kolektif bellek*. Z. Karagöz (Çev.), Pinhan Yayıncılık.
- Lefebvre, H. (1991). *Critique of everyday life*, volume 1: Introduction. Verso.
- Lefebvre, H. (2014). *Mekânın üretimi*. I. Ergüden (Çev.), Sel Yayıncılık.
- Massey, D. (1994). *Space, place and gender*. Polity Press.
- Massey, D. (2005). *For space*. Sage Publications.
- Nora, P. (2006). *Hafıza mekânları*. M. E. Özcan (Çev.), Dost Kitabevi.
- Norberg-Schulz C. (1984). *Genius loci: Towards a phenomenology of architecture*. Rizzoli Press.
- Ok, B. (2021). *Göçmenlerin mekân tasarımı hafızanın rolü: Fenomenolojik bir araştırma*. (Yayımlanmış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Patton, M. Q. (2001). *Qualitative research & evaluation methods*. SAGE Publications.
- Polat, A. (2022). Nitel araştırmalarda yarı-yapılandırılmış görüşme soruları: Soru form ve türleri, nitelikler ve sıralama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 161-182.
- Smith, L. (2006). *Uses of heritage*. London: Routledge.
- Solak, S. G. (2017). Mekân-kimlik etkileşimi: Kavramsal ve kuramsal bir bakış. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 13-37.
- URL1: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a6/Uluslararası_Yabancılar_Pazarı_araç_giriş_kapısı.JPG
- URL2: <https://www.samsungazetesi.com/samsun-rus-pazari-yabancilar-carsisi-tarihcesi>
- URL3: <https://pbs.twimg.com/media/FaNRkL6XEAhcJ.jpg:large>

Ünlü, S. T. (2017). Kent kimliğinin oluşumunda kentsel bellek ve kentsel mekân ilişkisi: Mersin örneği. *Planlama*, 27(1), 75–93.

Yasak, Ü., İsak, N., & Mertol, H. (2021). Kent belleğine ilişkin bir çalışma: Turhal örneği. *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 5(2), 195–211.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

EXTENDED SUMMARY

Research Problem:

Urban spaces are not merely physical settlements; they are dynamic arenas where identities are constructed, collective memories are maintained, and cultural interactions occur. The Foreigners' (Russian) Bazaar in Samsun, Turkey, historically served not only as an economic center but also as a socio-cultural memory space. Over time, this Bazaar has undergone structural and functional transformations due to globalization, urban redevelopment projects, and socio-economic changes. Despite these transformations, it continues to serve as a focal point for community identity and cultural negotiation. This study aims to explore how the Bazaar contributes to urban identity, collective memory, and cultural interaction dynamics in the context of contemporary urban sociology, and to understand how memory spaces can persist and adapt amid broader urban changes.

Research Questions:

The research is guided by the following central question:

How does Samsun's Foreigners' Bazaar function as a site of collective memory, identity construction, and cultural interaction in the urban context?

Additionally, the study addresses the following sub-questions:

In what ways do different generations perceive and experience the transformation of the Bazaar over time?

How do cultural, economic, and spatial changes affect the Bazaar's role as a memory space and as a dynamic component of urban identity?

These questions aim to uncover both the tangible and intangible dimensions of urban space and its connection to collective memory processes.

Literature Review:

The theoretical framework of the study draws on interdisciplinary perspectives from urban sociology, memory studies, and cultural geography. Lefebvre's (1991) concept of the "production of space" provides a foundation for understanding urban space as a socially constructed arena shaped by everyday practices, power relations, and historical processes. Nora's (2006) notion of lieux de mémoire (memory spaces) offers insight into how specific urban sites serve as symbolic anchors of collective remembrance and transmit cultural meanings across generations. Halbwachs' (2018) theory of collective memory emphasizes the social frameworks through which shared memories are sustained, negotiated, and reconstructed in daily life. Complementing these perspectives, Massey's (2005) relational view of space highlights the multi-layered and dynamic nature of urban places, shaped by intersecting social, cultural, and economic flows. Additionally, Bauman's (2019) theory of liquid modernity provides a critical lens to evaluate how rapid urban change, individualization, and

shifting consumption patterns influence the transformation of traditional market spaces. Unlike standardized commercial environments shaped by global consumer culture, the Foreigners' Bazaar maintains a distinct sense of identity, continuity, and social interaction, functioning as a vibrant site of cultural exchange and collective memory within the urban landscape.

Methodology:

In this study, a qualitative research method was adopted, and thematic analysis was used for data interpretation. In line with the research objective, a semi-structured interview technique was preferred to deeply explore individuals' perceptions of their lived spaces and the meanings they attach to their identities. This method provided flexibility for posing questions within certain themes while allowing participants to convey their experiences and perspectives in detail. The participants consisted of ten shopkeepers operating in Samsun's Foreigners' Bazaar. Participants were selected using purposive sampling, and prior to the interviews, they were informed about the scope of the research and their voluntary consent was obtained. Each interview lasted approximately 50 minutes; audio recordings were taken with the participants' permission, and detailed notes were kept when recording was not possible. The collected data were transcribed and transferred into digital format, then subjected to content analysis. During the data collection process, the semi-structured interview form included open-ended, non-directive questions focusing on topics such as the Bazaar's social function, its spatial transformation, and its contribution to identity construction. Additionally, participant observation was employed to document interaction patterns and spatial practices within the Bazaar, and these observations were incorporated into the analysis. Interview records were anonymized, with participants coded as K1 to K10. The research data were categorized based on the predefined themes and were evaluated with direct references to participant narratives.

Results and Conclusions:

The study's findings reveal the following:

Memory and Identity: The Bazaar continues to serve as a symbolic site of memory, particularly for older generations who associate it with Samsun's historical role in regional trade and multicultural interaction. Younger participants, however, increasingly perceive it as a functional consumption space, indicating a gradual shift in the collective memory associated with the site.

Spatial Transformation: The physical restructuring of the Bazaar has led to changes in its social fabric. While modernization efforts have improved infrastructure, they have also eroded the spontaneous, informal interactions that once characterized the Bazaar, creating tensions between historical continuity and urban renewal.

Cultural Interaction: Despite urban changes, the Bazaar remains a lively site where cultural exchanges occur, albeit more sporadically. Local traditions such as face-to-face bargaining and social storytelling continue to thrive, maintaining a sense of authenticity that differentiates the Bazaar from standardized shopping centers.

Resilience and Adaptation: Vendors have adapted to shifting consumption patterns by integrating modern technologies, such as social media marketing, into their business practices. Yet, the social character of the Bazaar, with its emphasis on personal relationships and community belonging, persists as a defining feature.

Continuity and Fragility: The Bazaar simultaneously embodies continuity and fragility. It stands as a resilient memory space, yet it is vulnerable to the pressures of commercialization, gentrification, and global consumer culture.

In conclusion, the Foreigners' Bazaar in Samsun illustrates the complex relationship between urban change, memory, and identity. It highlights how collective memory is not static but dynamically negotiated in response to spatial, economic, and cultural transformations. The Bazaar serves as a microcosm of broader urban dynamics, demonstrating that memory spaces can persist by adapting to change while retaining their socio-cultural essence. The findings suggest the importance of recognizing and preserving such spaces as integral to maintaining the diversity and richness of urban life.

Ek 1. Görüşme Formu

Bu araştırmada veriler, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği ile toplanmıştır. Görüşme formu, Samsun Yabancılar Pazarı'nın kent belleği, mekânsal dönüşüm, kültürel miras, ticari işlev ve aidiyet duygusu gibi çok boyutlu toplumsal süreçlerdeki rolünü anlamaya yönelik olarak hazırlanmıştır.

Soru formu katılımcıların kendi deneyimlerini, duygularını ve algılarını serbestçe ifade edebilecekleri şekilde açık uçlu olarak tasarlanmıştır. Görüşme esnasında soru sırası katılımcı anlatılarına göre esnek biçimde değiştirilebilmiştir.

Görüşme Soruları

1. Samsun'daki Yabancılar Pazarı'nın kent kimliğine katkıları hakkında ne düşünüyorsunuz?
2. Yabancılar Pazarı, Samsun'un kültürel çeşitliliğine ve ekonomisine nasıl katkıda bulunuyor?
3. Samsun'daki Yabancılar Pazarı'nın kentteki diğer ticaret bölgeleriyle ilişkisi nasıl?
4. Yabancılar Pazarı'nın kentteki sosyal dokuya etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz?
5. Yabancılar Pazarı'nda faaliyet gösteren işletmeler ve topluluklar, Samsun'un kentsel yaşamına nasıl entegre olmuş durumda?
6. Samsun'daki Yabancılar Pazarı, kentteki diğer ticaret alanlarından nasıl farklılaşıyor?
7. Yabancılar Pazarı'nın Samsun'daki tarih ve kültürel mirasa katkısı nedir?
8. Samsun'daki Yabancılar Pazarı'nın kentsel dönüşüm ve gelişim süreçlerine etkileri nelerdir?
9. Samsun'daki Yabancılar Pazarı, kentteki kimlik ve aidiyet duygularını nasıl etkiliyor veya şekillendiriyor?
10. Yabancılar Pazarı'nda bulunan işletmeler ve topluluklar, kentteki kültürel çeşitliliğin sembolü müdür?
11. Samsun'daki Yabancılar Pazarı, kentte yaşayan bireylerin kimlik algılarını nasıl şekillendiriyor veya etkiliyor?
12. Yabancılar Pazarı'nda faaliyet gösteren topluluklar, kendi kültürel kimliklerini korurken aynı zamanda kent kimliğine nasıl entegre oluyor?
13. Samsun'daki Yabancılar Pazarı, kentteki geleneksel ve modern kimlikler arasında bir köprü işlevi mi görüyor?
14. Samsun'daki Yabancılar Pazarı, kentteki kimlik politikalarının şekillenmesine nasıl bir etki yapıyor?